

ЦЕНТЪР
ЗА РАЗВИТИЕ
НА ЧОВЕШКИТЕ
РЕСУРСИ

Програма
„Учене през
целия живот“

ADULT EDUCATION

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА СЕКТОРНА ПРОГРАМА

„ГРЮНДВИГ“ В БЪЛГАРИЯ

2007-2012

РАЗВИТИЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Съдържание

Въведение.....	8
Същност на секторна програма „Грюндвиг“	9
<i>Проектни дейности</i>	10
<i>Индивидуални дейности</i>	10
Ключови компетентности (Европейска референтна рамка).....	13
Анализ на въздействието на проекти по секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012) 15	
Изпълнение на секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012) – статистически преглед	15
Въздействие на работата по проекти на индивидуално ниво – анкетно проучване и преглед на добрите практики.....	18
Развитие на ключовите компетентности	20
Заключение	31
Библиография.....	31
Приложение 1: Списък с фигури и таблици	34
Приложение 2: Електронна анкета	40
Приложение 3: Добри практики.....	44
Приложение 4: Ключови компетентности.....	46

Този документ е публикуван от Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР), www.hrdc.bg

Моля, цитирайте тази публикация като:

Център за развитие на човешките ресурси, (2012): *Въздействие на секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012). Развитие на ключовите компетентности, София*

Въздействие на секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012).

Развитие на ключовите компетентности

Автори: Лъчезар Африканов и Венета Куйова

Редактор: Милена Караангова

© Издание на ЦРЧР, 2012, Всички права запазени

ISBN: 978-619-90005-9-5

За нас

Център за развитие на човешките ресурси е Националната агенция за България по Програма „Учене през целия живот“. Нашата основна роля е да администрираме децентрализираните дейности и целия проектен цикъл по Програмата, включващ :

- разпространяване на информация за дейностите по Програмата;
- приемане и регистрация на кандидатурите;
- организиране на селекцията;
- сключване на договори с успешно преминалите селекцията кандидати;
- извършване на плащанията по договорите;
- мониторинг и консултации на финансираните проекти;
- приемане на отчетите по тези проекти;
- организиране на дейности за разпространение и валоризация на резултатите от успешни проекти.

Нашата история

- През 1997г. с подкрепата на Европейската Фондация за обучение (ЕФО) е основана Българската национална обсерватория;
- През 1998г. започва работа Национална агенция „Леонардо да Винчи“;
- През 1999г. с подкрепата на Европейската Фондация за обучение е създаден Национален ресурсен център за професионално ориентиране;
- През 1999г. със споразумение между Министерство на образованието и науката и Министерство на труда и социалната политика е основан Център за развитие на човешките ресурси. Той обединява горепосочените дейности и управлява образователни програми и проекти;
- През 2001г. към Центъра за развитие на човешките ресурси се присъединява Национална агенция „Сократ“;
- От 2003г. по договор с Европейската Фондация за обучение, Българската национална обсерватория, като част от Центъра за развитие на човешките ресурси, се присъединява към експертната мрежа Refernet;
- От 2005г. Центърът за развитие на човешките ресурси съкоординира с Министерството на образованието и науката програма „Арион“;
- През 2006г. в рамките на Центъра за развитие на човешките ресурси се основава Национално координационно звено за дейността eTwinning;
- През 2006г. Центърът е сертифициран с ISO 9001:2000 за управление на европейски образователни програми;
- През 2007г. след национална номинация Центърът за развитие на човешките ресурси стартира управлението в България на Програмата „Учене през целия живот“ 2007-2013 г.;
- През 2007г. в рамките на Центъра се основава Национален Европас Център;
- От 2007г. Националният ресурсен център за професионално ориентиране е преименуван на Национален Еврогайдънс център.

Дейности на ЦРЧР

- координира и администрира в България Програмата „Учене през целия живот“;
- информира и консултира чрез Еврогайдънс център, България, за възможностите за образование, обучение и работа в рамките на Европа;
- координира дейността по разпространение и прилагане на инициативата Европас в България;
- координира и администрира дейността eTwinning;
- координира инициативата „Европейски езиков знак“;
- организира, консултира и осъществява изследвания в областта на образованието, професионалното обучение, пазара на труда и човешките ресурси в България;
- предлага на образователни специалисти възможност да участват в тематични учебни визити в други европейски страни и да организират такива в България.

Списък на съкращенията

ЕАСЕА – Изпълнителна агенция за образование, аудио-визия и култура

ЕК – Европейска комисия

ЕФО – Европейската фондация за обучение

НА – Национална агенция

ЦРЧР – Център за развитие на човешките ресурси

ИКТ – Информационни и комуникационни технологии

Резюме

Настоящото изследване е реализирано от Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР) и има за цел да анализира степента на въздействие на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на ключовите компетентности на участниците във финансираните от програмата проекти в периода 2007-2012г. В първата част е изяснена същността на секторна програма „Грюндвиг“ като част от Програма „Учене през целия живот“, както и отделните ѝ дейности. Представена е Европейската референтна рамка за ключови компетентности, както и основните характеристики на образованието за възрастни на европейско и национално ниво. Във втората част е осъществен анализ на въздействието на дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на ключовите компетентности на участниците.

Summary

The current research is prepared by the Human Resource Development Centre (HRDC) and aims to assess the impact of Grundtvig sectoral programme on the development of key competences of the participants in the already financed projects in the period 2007-2012. The first part of the study defines the theoretical frame of the Grundtvig sectoral programme and its actions as part of the Lifelong Learning Programme. The European reference framework for key competences is presented as well as the system of the education and training of adults on European and national level. The second part of the research presents analysis of the impact of the Grundtvig sectoral programme's actions on the development of participants' key competencies.

Ключови думи и понятия

Програма „Учене през целия живот“, Секторна програма „Грюндвиг“, въздействие, влияние, учене през целия живот, продължаващо обучение, възрастни, ключови компетентности, образование за възрастни.

Key words

Lifelong learning programme, Grundtvig sectoral programme, impact, influence, lifelong learning, adults, key competences, education for adults.

Въведение

Настоящото изследване е осъществено от Център за развитие на човешките ресурси (ЦРЧР) в периода октомври – декември 2012г., като част от процеса на анализ на резултати от изпълнението на Програма „Учене през целия живот“ и секторна програма „Грюндвиг“ в България.

Основната изследователска **цел** е представянето на ефекта върху индивидуалните участници от включването в международна образователна мобилност.

Основната изследователска **хипотеза** допуска, че участието в международна мобилност и обучителни дейности на национално и международно ниво, допринася за развитието и подобряването на ключовите компетентности на възрастните обучаеми.

Процесът на доказване на формулираните хипотези включва използването на количествени и качествени методи на анализ.

Количественият метод е приложен чрез:

- ✚ Полустандартизирана, аналитична анкета по интернет. Извадката е неслучайна, реализирана по метода на отзовалите се чрез електронна анкета. Анкетната карта е разделена на четири основни блока: основни данни, образование за възрастни, секторна програма „Грюндвиг“ и ключови компетентности. *Генералната съвкупност* са всички участници в секторна програма „Грюндвиг“, а *обема на съвкупност* са 1411 участници в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ в периода между 2007-2012г. Броят на респондентите е 175.
- ✚ Преглед на статистически данни от Националната агенция, администрираща Програма "Учене през целия живот" като: брой проекти, основни целеви групи на участниците в проекти по мобилност, основни работни езици, дестинации за мобилност.

Качественият метод е реализиран чрез: анализ на добри практики, отличени със знак за качество за развитието на образованието за възрастни (2007 – 2012г.) и подробен преглед на официални анализи и проучвания на ЕК, относно постигнатите резултати при реализация на дейности по секторна програма „Грюндвиг“.

В **първата част** на изследването е представена същността на секторна програма „Грюндвиг“ като част от една от основните стратегии на ЕС за създаване на благоприятна среда за заетост както на младите, така и на възрастните граждани, които имат нужда от преквалификация или продължаващо обучение в избрана от тях област.

Във **втората част** на изследването е осъществен анализ на въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на ключовите компетентности на възрастните обучаеми в България. Резултатите от анализа са представени на индивидуални ниво, чрез изследване на влиянието, което всяка ключова компетентност оказва върху личностното и професионално развитие на възрастните обучаеми.

Същност на секторна програма „Грюндвиг“

Осигуряването на високо качество на образование и обучение са от жизнено значение за Европейския съюз, в стремежа за развитие и конкурентоспособност като общество на знанието в глобалната икономика. Всяка страна членка на ЕС сама определя своята образователна политика. От друга страна, заедно с останалите държави, тя следва общи цели, поместени в основните стратегически документи на ЕС през годините: Лисабонска стратегия, Стратегия Европа 2020 и Образование и обучение 2020. Ключова роля в тези документи се отделя на: образованието и обучението, научноизследователската дейност, човешкия капитал и неговото развитие и мобилност като водещи фактори за бъдещето на Европа.

Политиката¹ на **Европейския съюз** за повишаване на икономическия растеж, конкурентоспособността и социалното включване (целите на Лисабонската стратегия) формира рамката на секторна програма „Грюндвиг“. През последното десетилетие ученето през целия живот заема централно място в стратегическата рамка за сътрудничество на европейските политики за образование и обучение. Убедени във важността на образованието за възрастни и неговия съществен принос за конкурентоспособността на европейската икономика, развитието на по-добри условия за заетост на гражданите и насърчаване на социалното включване, министрите на образованието поставят пред Съюза стратегическата цел до 2020г.: "поне 15 % от възрастните граждани да участват в някаква форма на образование и обучение".²

Секторна програма „Грюндвиг“ е насочена към всички възрастни, които искат да развият своите умения и квалификации. Тя предлага възможности за участие в европейски образователни проекти чрез индивидуална и групова мобилност.

Специфични цели на програмата:

- да отговори на предизвикателствата пред образованието на населението в зряла и напреднала възраст в Европа;
- да помогне за осигуряване на възможности за възрастните хора да подобряват своите знания и способности.

Оперативни цели на програмата:

- да подобрява качеството и достъпа до мобилност в цяла Европа на лица, включени в образованието за възрастни, и да повишава обема на тази мобилност, така че да осигури мобилността на най-малко 7 000 лица ежегодно до 2013 г.;
- да подобрява качеството и да повишава обема на сътрудничество между организациите, включени в образование за възрастни в цяла Европа;
- да помага на хората от уязвимите социални групи и по-специално на по-възрастни хора, напуснали образователната сфера, без да стигнат основна квалификация, да получат достъп до образование за възрастни;
- да улеснява разработката на новаторски практики в образованието за възрастни и техния трансфер, включително от участващата страна към други страни;
- да подпомага разработката на новаторско съдържание, услуги, педагогика и практика за обучение през целия живот, основани на информационни и комуникационни технологии;
- да подобрява педагогическите подходи и управлението на организациите от сферата на образованието за възрастни.

¹ Център за развитие на човешките ресурси, 2010: „Практическо ръководство по секторна програма „Грюндвиг“, стр. 7 в http://www.hrdc.bg/fce/001/0125/files/Grundtvig_Last.pdf

² Европейска Комисия, 2012: „Възрастните във Формалното образование: ученето през целия живот на практика“, стр. 1 в http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/128BG_HI.pdf

Проектни дейности³

Дейност „Партньорство за познание“ предвижда практическо сътрудничество между организации в областта на образованието за възрастни в най-широкия смисъл на понятието - формално, неформално или самостоятелно придобито образование, по теми от общ интерес. Партньорството се осъществява между организации от поне три страни участнички в Програма „Учене през целия живот“, като поне една от тях следва да бъде държава членка на ЕС.

Партньорството може да бъде обмен на опит, практики и методи, които обогатяват представите на участниците за разнообразната европейска културна, социална и икономическа действителност, както и познанията им в областта, която представлява интерес за Партньорството.

Дейност „Проекти за възрастни доброволци“⁴ предвижда съвместна доброволческа работа по проекти за възрастни хора, осъществявана в рамките на двустранни партньорства, между местни организации, намиращи се в две страни участнички в Програмата „Учене през целия живот“. Доброволческата работа е форма на изключително ценно самостоятелно учене за хора от всякакви възрасти, като предлага нови възможности за учене на възрастните граждани на Европа.

Дейност „Подготвителни визити“ предвижда да подпомогне организациите, които желаят да създадат Партньорство за познание или Проект за доброволческа работа на възрастни хора по секторна програма „Грюндвиг“, да намерят и опознаят подходящи партньорски институции.

Дейност „Работни ателиета“ предоставят възможност на възрастни учащи се да участват в обучителни дейности, които се провеждат в друга страна, участваща в Програмата „Учене през целия живот“. По този начин чрез иновативно и многонационално опознаване, обучаемите споделят своите компетентности и наблюдения по всякакви теми, съответстващи на секторна програма „Грюндвиг“.

Индивидуални дейности⁵

Дейност „Индивидуални квалификационни дейности“ спомага за подобряване качеството на ученето през целия живот, като дава възможност на работещите в сферата на образованието за възрастни да участват в обучителна дейност, която се провежда в страна, различна от тази, в която те живеят или упражняват своята професия. Участниците подобряват своите практически, преподавателски, наставнически и управленски умения, като получават по-широко разбиране за обучението на възрастни в Европа.

Дейност „Визити и обмен“ предоставя възможност на участниците да придобият общи познания за образованието за възрастни в Европа, като подобряват своите умения по преподаване, трениране, консултиране, управление. Обменът на специалисти в сферата на образованието за възрастни подпомага работата на приемащите организации, осигурявайки експертни познания в тази област.

Дейност „Асистентски стаж“ дава възможност на участниците да придобият по-добро разбиране за европейското измерение на обучението за възрастни, създавайки си представа за неговите форми в другите европейски страни, да се запознаят с техните образователни системи за възрастни, както и да подобрят своите професионални и межкултурни умения.

³ <http://www.hrdc.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0105&n=4&g=> - Информация относно секторна програма „Грюндвиг“

⁴ „Доброволец“ – всеки, който извършва дейност по собствена воля, избор и мотивация във формалния и неформалния сектор, без да очаква финансова печалба от това. Доброволческата дейност е от полза за отделния доброволец, за общностите и обществото като цяло. Тя има социална стойност и не припокрива професионалната, за която работодателят заплаща. Доброволци могат да бъдат граждани с минимална възраст 50 години.

⁵ <http://www.hrdc.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0105&n=4&g=> - Информация относно секторна програма „Грюндвиг“

Образование за възрастни

Образованието за възрастни в България е в съответствие с общата европейска цел за синхронизиране на равнищата на знания и ключови компетентности на възрастните обучаеми. Образованието за възрастни е включено в системата на общото, професионалното и висшето образование в България. Законодателната рамка в България поставя акцент върху професионалното обучение, но засяга и по-широки аспекти на образованието като политическо, културно и гражданско образование.⁶

Главните групи доставчици на формално и неформално обучение в България са публичните образователни институции като общообразователни училища, професионални училища, университети, публични центрове за ПОО, центрове за заетост, частни центрове за професионално обучение, езикови школи и школи за компютърна грамотност, работодателски организации, профсъюзи, неправителствени организации и предприятия, които имат собствени центрове за обучение.

Организации, предоставящи образование и обучение за възрастни, са:

- Лицензирани центрове за професионално обучение (ЦПО);
- Работодателски организации;
- Професионални съюзи;
- Занаятчийски камари;
- Културни центрове „Читалища“ и библиотеки;
- Неправителствени организации.

*Национална стратегия за Учене през целия живот*⁷ дефинира целите и рамката на развитие на политиките за учене през целия живот в България за периода между 2008-2013г. Тази стратегия дава препоръки за постигане на целите във връзка с подготовката на българските граждани за активно участие в една нова глобална икономика, изградена на основата на знанието. Стратегията засяга различните етапи от развитието на личността, като поставя на приоритетно място образованието за възрастни. Една от основните цели на документа е именно развитието на ключови компетентности на възрастните обучаеми.

Целите в областта на образованието за възрастни, засегнати в националната стратегия за учене през целия живот, са регулирани на национално ниво от Закон за народната просвета, Закон за професионалното образование и обучение, Закон за насърчаване на заетостта, Закон за интеграция на хората с увреждания.

*Законът за народната просвета*⁸ регламентира правото на гражданите на република България да повишават непрекъснато своето образование и квалификация, като не се допускат ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически или социален произход, вероизповедание и обществено положение.

*Законът за професионалното образование и обучение*⁹ определя рамковите програми, по които могат да се обучават лица, навършили 16г., и изискванията към тях, дефинира формите на обучение, организационните форми и учебното време, установява изискванията към институциите, осъществяващи обучение за възрастни, определя съдържанието на

⁶https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Bulgaria_bg:%D0%9E%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%B8%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8

⁷http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/strategies/LLL_strategy_01-10-2008.pdf

⁸http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prosveta.pdf

⁹http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prof_obucenieEU.pdf

професионалното обучение и структурата на програмите, както и начините за завършване, удостоверяване и признаване на професионалното обучение, както и състава на комисиите за провеждане на изпитите, удостоверяващи проведеното обучение.

*Законът за насърчаване на заетостта*¹⁰ определя обучението за придобиване на професионална квалификация на възрастни. Министерството на труда и социалната политика съвместно с Министерството на образованието и науката разработва и координира политиката и стратегиите по обучение за придобиване на професионална квалификация на възрастни – безработни и заети лица на национално равнище; организира и ръководи Националната система за обучение за придобиване на професионална квалификация на безработни и заети лица; проучва, анализира и прогнозира състоянието, развитието и потребностите от обучение за придобиване на професионална квалификация на възрастни.

За съхраняване и развитие на заетостта се разработват и изпълняват национални, регионални и специализирани програми за обучение за придобиване на професионална квалификация на възрастни – безработни и заети лица.

*Законът за интеграция на хора с увреждания*¹¹ дефинира в член 19, че лицата, получили увреждане след 16-годишна възраст, имат право на допълнително безплатно обучение по програми за общообразователно и професионално образование и обучение за възрастни, както и на начална рехабилитация по специфични програми за формиране на основни умения.

Националната политика в сферата на образование за възрастни е представена и осъществена от страна на Министерството на образованието, младежта и науката – Национален координатор за учене на възрастни – с подкрепата на Изпълнителната агенция за образование, аудиовизия и култура на Европейската комисия чрез финансиран безвъзмездно проект със заглавие *“BG – изпълнение на програмата на европейския съюз за учене на възрастни”*¹².

Проектното предложение предлага решения за преодоляване на съществуващите управленски проблеми чрез създаване на национална система за координирано взаимодействие между всички заинтересовани страни, както и за разработване на специфични механизми и инструменти за измерване, мониторинг и оценка на напредъка в областта за ученето на възрастни. С изпълнението на взаимосвързаните дейности за първи път в България ще се създадат условия за въвеждане на системен управленски подход за институционализиране на сътрудничеството между заинтересованите страни на всички нива. Разработват се нормативни предложения, регламентиращи сектора за учене на възрастни във вертикален и хоризонтален план.

Националната политика в сферата на образованието за възрастни през последните години получава значителна подкрепа от Европейския социален фонд чрез Министерството на образованието, младежта и науката, дирекция „Образователни програми и образователно съдържание“ на име *„Нов шанс за успех”*¹³. Основната цел на проекта е чрез ограмотяване и формиране на ключови компетентности да бъде улеснен по-нататъшният достъп на неграмотните и слабограмотни хора до общообразователна и професионална подготовка и съответно до по-конкурентното им участие на пазара на труда.

На европейско ниво, политиката в сферата на образование за възрастни е част от общата политика за учене през целия живот, дефинирана от ЕС. Основните елементи на образованието за възрастни на европейско ниво са да:

- ✚ Публикува индикатори и данни за моментното състояние на страните членки и техния напредък спрямо целите, поставени от Съвета;

¹⁰ <http://lex.bg/laws/ldoc/2135491478>

¹¹ http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prof_obucenieEU.pdf

¹² http://lll.mon.bg/?page_id=44

¹³ <http://novshans.mon.bg/?m=0> – Нов шанс за успех

- ✚ Улеснява обмена на добри практики и равен достъп до информация спрямо политиките свързани с работната програма на Образование и обучение 2020;
- ✚ Подкрепя проекти за образование за възрастни чрез секторна програма „Грюндвиг“;
- ✚ Предоставя безвъзмездни средства за подкрепа на изпълнението на Европейската програма за учене на възрастни в рамките на Програма „Учене през целия живот“;
- ✚ Извършва изследвания и проучвания на данни, които да подкрепят по-ефективно образование за възрастни;
- ✚ Координира мрежата от национални координатори в сферата на образованието за възрастни.

Ключови компетентности (Европейска референтна рамка)

Европейската референтна рамка за ключови компетентности е създадена в края на 2006 година и определя основните способности и знания, които всеки европейски гражданин трябва да притежава, за да намери лична и професионална реализация в един бързо променящ се свят. Системите за образование и обучение на ЕС трябва да подкрепят развитието на тези компетентности както при младите хора, така и при възрастните обучаеми.

Ключовите компетентности са дефинирани от ЕК още и като комбинация от знания, умения и нагласи, които всеки индивид следва да притежава, за да си осигури личностно удовлетворение и развитие, активно гражданство, социално включване и професионално развитие.

Основни цели на референтната рамка:

- Да установи и дефинира ключовите компетентности, необходими за лична реализация, активен граждански живот, интегриране и трудоспособност в общество, базирано на знанието;
- Да подпомага работата на държавите членки на ЕС, като гарантира следното:
  - В края на задължителното образование младите хора да са придобили ключовите компетентности на ниво, което ги подготвя за живота на възрастни и създава основата за бъдещо обучение и професионален живот;
  - Възрастните да могат да развиват и осъвременяват своите ключови компетентности през целия си живот.
- Да предложи европейски референтен инструмент на политиците, образователните институции, работодателите и на самите учащи за подпомагане на усилията на национално и европейско ниво за изпълнение на общите договорени цели;
- Да осигури рамка за следващи действия на Общността, както в контекста на работната програма „Образование и обучение до 2020 г.“, така и в този на Програмите на Общността в областта на образованието и обучението.

Референтната рамка включва **осем ключови компетентности**¹⁴:

- Общуване на роден език (Communication in the mother tongue);
- Общуване на чужди езици (Communication in foreign languages);
- Математическа компетентност и основни компетентности в природните науки и технологиите (Mathematical competence and basic competences in science and technology);
- Дигитална компетентност (Digital competence);

¹⁴ Подробно описание на ключовите компетентности е достъпно в Приложение 4.

- Умения за учене (Learning to learn);
- Обществени и граждански компетентности (Social and civic competences);
- Инициативност и предприемачество (Sense of initiative and entrepreneurship);
- Културна осъзнатост и творчество (Cultural awareness and expression).

Всички компетентности са равнопоставени. Теми като критично мислене, творчество, решаване на проблеми, вземане на решения и инициативност са общи за всички компетентности.

Ключовите компетентности са в основата на европейски стратегически документи като „Европа 2020“¹⁵ и „Образование и обучение 2020“¹⁶. Според заложените в посочените документи цели, ключовите компетентности са условие за подобряване на качеството и ефективността на образованието, осигуряване на условия за по-добра заетост и мотивация за учене през целия живот, които поставят тяхното развитие като приоритет пред Европейския съюз и превръщане на ученето през целия живот и мобилността в реалност.

---

¹⁵ http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_bg.htm

¹⁶ http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/strategies/documents/zakljuchenia-2020-BG.pdf

Анализ на въздействието на проекти по секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012)

Оценка на въздействието от финансираните по програмата проекти върху развитието на ключовите компетентности на гражданите преминава през два етапа:

- ✚ Статистически преглед на изпълнението на секторна програма "Грюндвиг" на национално и европейско ниво за периода 2007-2012г.;
- ✚ Анализ на данните от проведено целево анкетно проучване сред участници в дейности, финансирани за същия период от програмата в България, разширени с данни от успешно приключили проекти към 2012г.

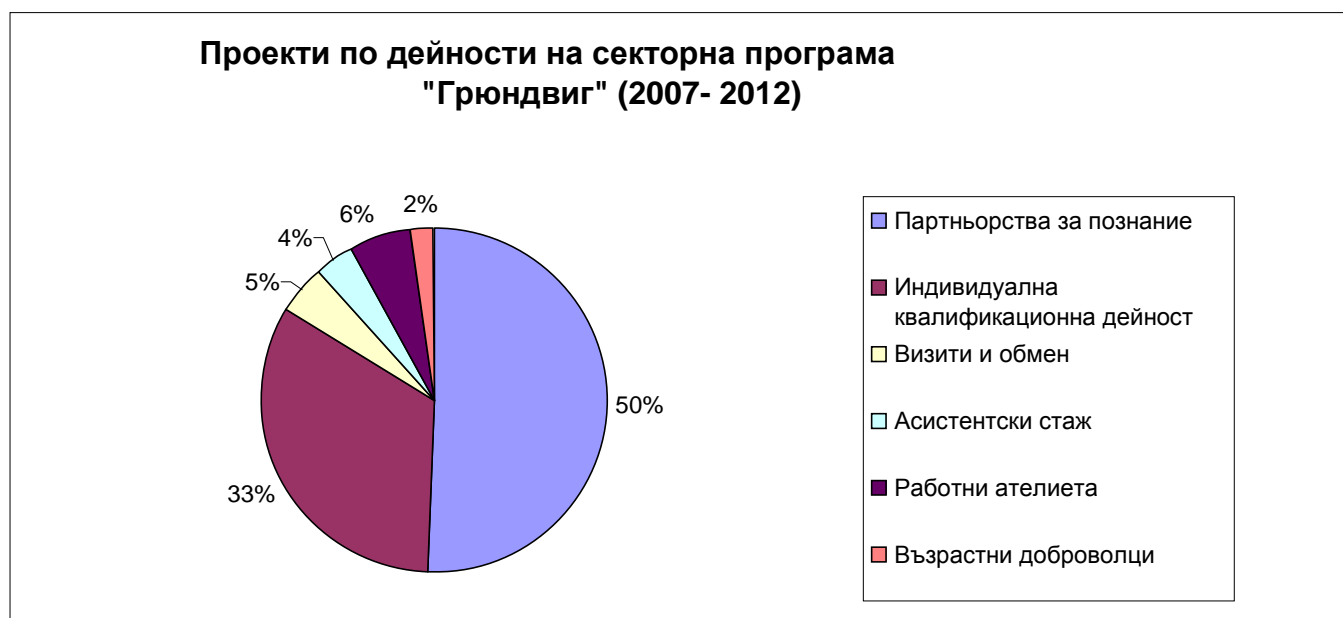
Изпълнение на секторна програма „Грюндвиг“ в България (2007-2012) – статистически преглед

Статистическите данни за изпълнението на програмата позволяват извеждането на тенденции, свързани с усвояването на отпусканите финансови средства, основните типове финансирани проекти, броя участници и тяхното разпределение по дейности, както и основните страни от интерес за сътрудничество.

На европейско ниво, повече от 80 000 обучители и обучаеми всяка година реализират мобилност и се обучават в друга европейска страна само по дейност „Партньорства за познание“. Процентът на възрастните обучаеми на възраст 25-65 години, които взимат участие в обучителни дейности, се запазва около 10% в периода 2006-2011г. на европейско ниво (Приложение 1; Таблица 1).

На национално ниво, в периода 2007-2012г., е отчетено трайно нарастване на процента на финансираните проекти по различните дейности на секторна програма „Грюндвиг“, като процентът на реализираните проекти през 2012г. достига 27% в сравнение с 6% през 2008г., 14% през 2009г., 16% през 2009г., 17% през 2010г. и 20% през 2011г. (Приложение 1, Фигура 16). Разпределението на финансираните проекти, в периода 2007-2012г., по отделните дейности варира според дейностите, като най-голям процент проекти са реализирани по дейност „Партньорства за познание“ – 50% – и по „Индивидуална квалификационна дейност“ – 33% от общия брой на финансираните проекти, по всички дейности на секторна програма „Грюндвиг“ за периода 2007 - 2012г. (Фигура 1).

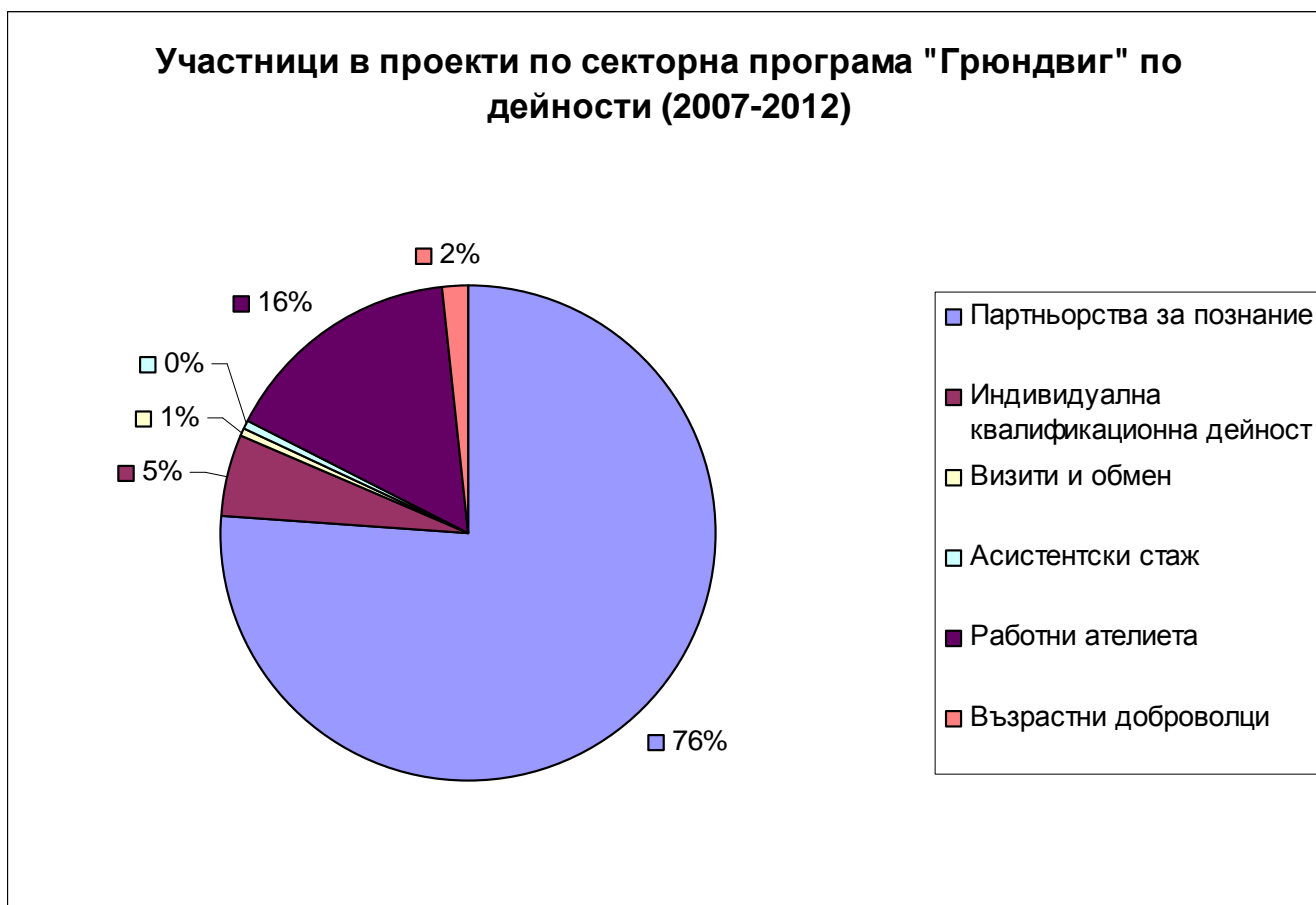
Фигура 1

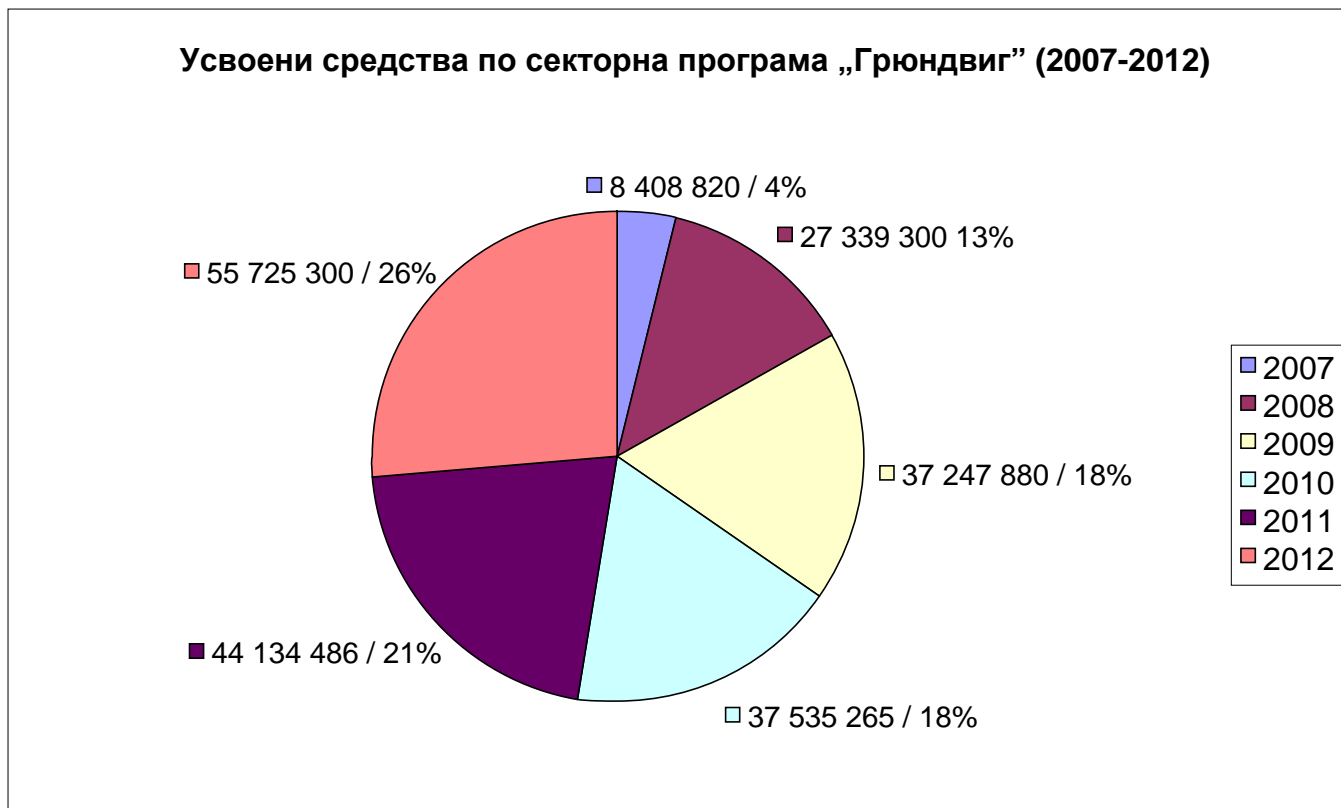
Разпределението на броя на участниците в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ варира през годините. Отбелязано е прогресивно нарастване на броя на участниците в различните дейности на секторна програма „Грюндвиг“, като през 2012г. процентът е най-висок – 32%, а през 2007г. е най-нисък – 3%. В прехода между 2010г. и 2011г. е отбелязано двойно повишаване на броя на участниците, като през 2010г. е 12%, а през 2011г. – 26 %. Броят на участниците в проекти според дейностите на секторна програма „Грюндвиг“ варира през годините. Сред проектните дейности най-висок процент заема дейност „Партньорства за познание“ – 76% от общия брой участници по всички дейности. На второ място се нарежда дейност „Работни ателиета“ с 16 %. Сред индивидуалните дейности най-много участници са регистрирани по дейност „Индивидуална квалификационна дейност“ – 5%. (Фигура 2)

Фигура 2

Средствата, усвоени по секторна програма „Грюндвиг“, нарастват през годините, като през 2007 са усвоени 84 088 евро, докато през 2012г. усвоените средства са достигнали 557 253 евро. Общата усвоена сума в периода 2007 – 2012г. е 1 546 657 евро. Налице е тенденция на увеличаващ се процент усвояемост на средствата, дължаща се на нарастване на интереса на образователните институции и експерти (Фигура 3).

Фигура 3

Основни изводи:

Налице е траен интерес към секторна програма "Грюндвиг" и нарастваща усвояемост на финансовите средства от Европейската комисия.

Най-популярни в България са две форми на участие от страна на гражданите – чрез проекти, изпълнявани от организации (76%, Партньорства за познание) и чрез пряко кандидатстване (21%, Работни ателиета и 5%, Индивидуални квалификационни дейности).

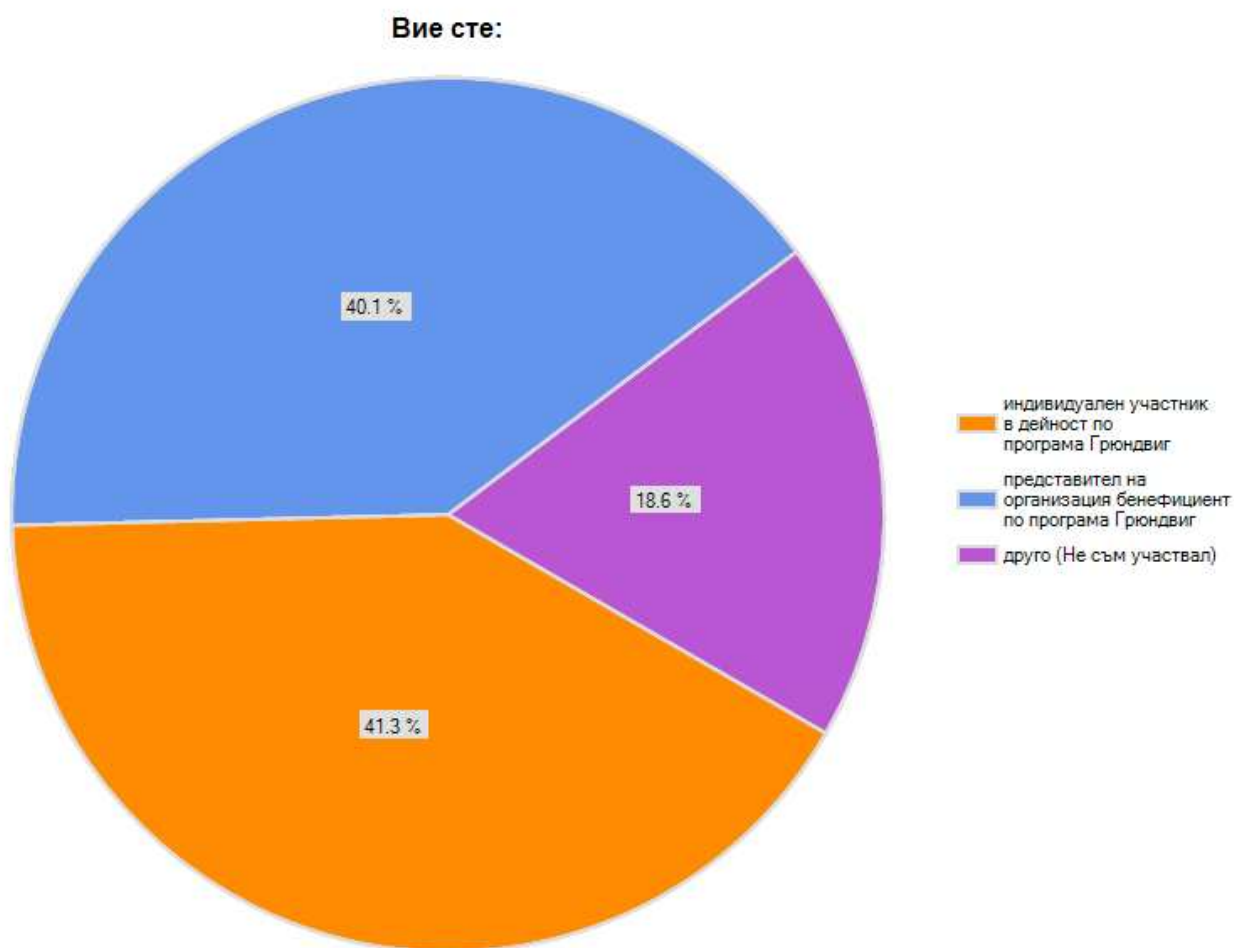
Сред най-разпространените страни дестинации, към които се насочват участниците в проекти, на първи място с 29% се нарежда Великобритания, следвана от Италия – 20 % и Германия – 13% (Фигура 4).

Въздействие на работата по проекти на индивидуално ниво – анкетно проучване и преглед на добри практики

Профил на анкетираните

Основен източник на информация за анализиране на ефекта от проекти, финансирани по секторна програма "Грюндвиг" на национално ниво, е проведеното анкетно проучване сред участници в проекти. В него се открояват две основни групи респонденти – индивидуални участници в проектни дейности (41,3%) и представители на организации бенефициенти (40,1%). Равномерното разпределение на двете посочени групи в анкетното проучване позволява да се оцени въздействието на секторна програма "Грюндвиг" на индивидуално ниво от гледна точка и на прекия участник, и на организацията като цяло (Фигура 5).

Фигура 5

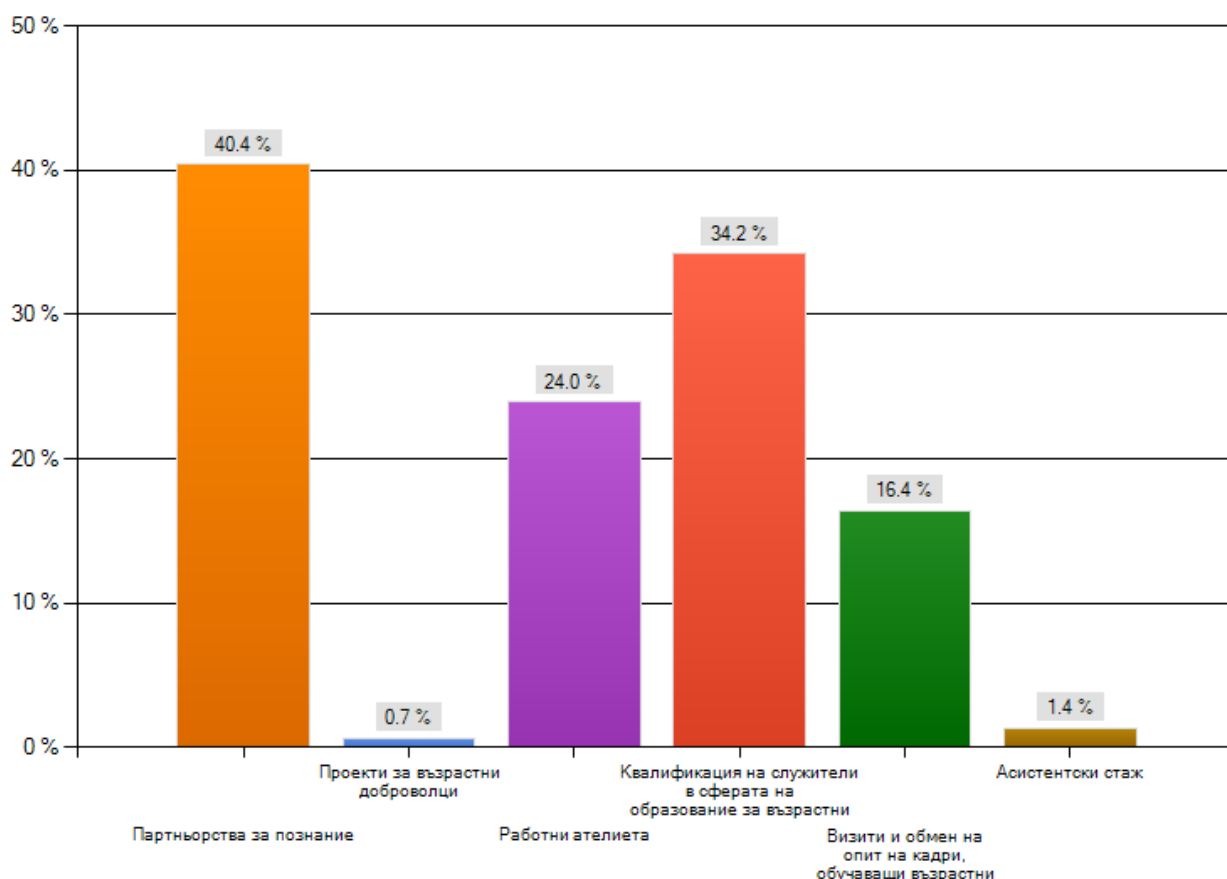
Разпределението на участниците в анкетата, работили по проекти по секторна програма „Грюндвиг“, по възраст, е разнообразно, като най-голям процент попадат във възрастовата граница 30-40 години, а 26,9% са 40-50 години. Около 5% от участниците са на възраст 60+. Според данните в анкетното проучване, 78,4% участниците са с образователна степен „Магистър“.

Типовете институции, участвали в анкетното проучване са: 46,9% неправителствени организации; 31,6% частни организации; 21,4% публични институции.

Значителен процент от участниците в анкетата заявяват, че са участвали в един проект по секторна програма „Грюндвиг“ – 66,4%. Процентът на участниците в два проекта е 25%, а тези с три или повече участия са 8,6%.

Фигура 6

По коя от следните дейности сте участвали?

Най-голям брой участници в анкетното проучване са взели участие в дейност „Партньорства за познание“ - 40,4%. На второ място с 34,2% от участниците се нарежда „Индивидуална квалификационна дейност“ или така наречената „Квалификация на служители в сферата на образование за възрастни“, а на трето място - „Работни ателиета“ с 24%.

Основни изводи:

- Отчетена е равномерна представителност от страна на участници в индивидуални и в проектни дейности;
- Налице е разнообразно разпределение на участниците в анкетата спрямо пол и възраст, като по-голямата част от тях са мъже, а възрастовата граница, в която попадат най-много участници, е 30-40 години;
- Институциите, участвали в проекти, са предимно неправителствени организации;
- Най-популярната дейност, към която се насочват участниците, е „Партньорства за познание“, а на второ място - „Индивидуална квалификационна дейност“.

Развитие на ключовите компетентности

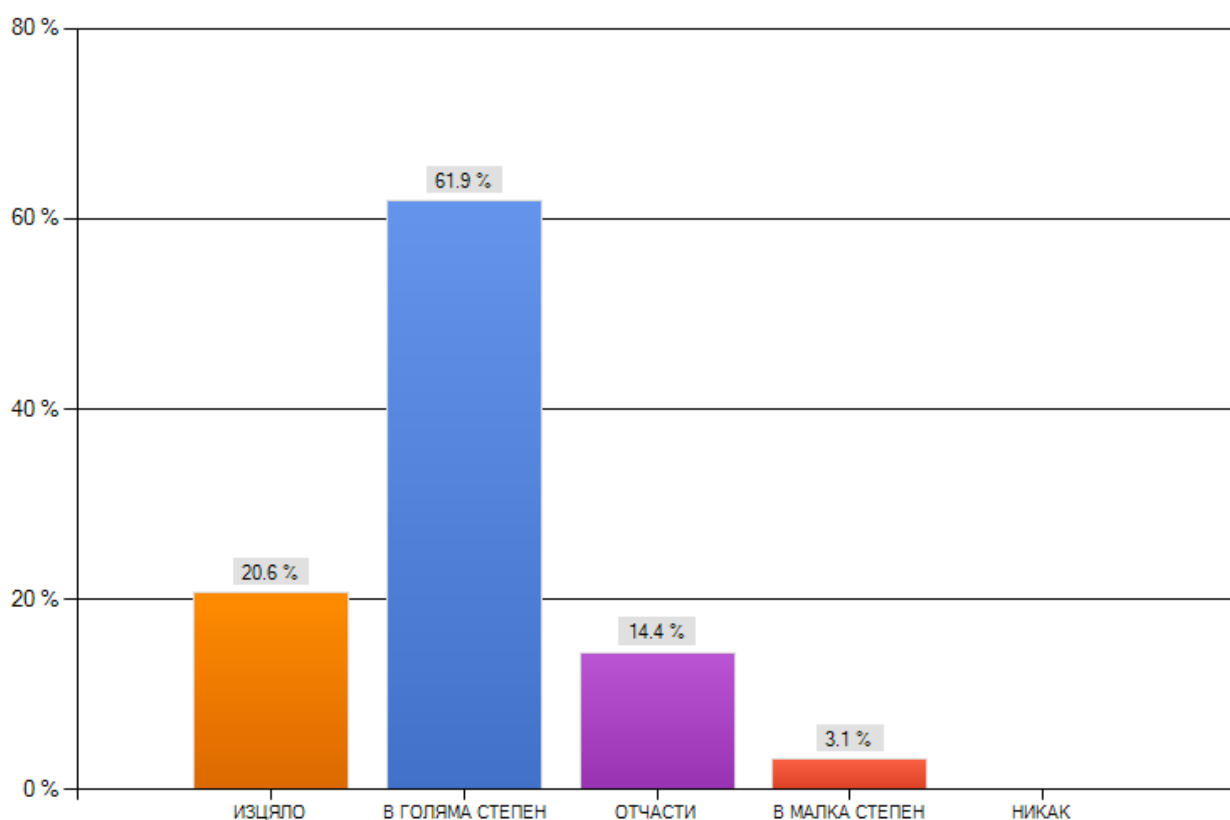
Знанията, уменията и нагласите, придобити при подготовката и реализацията на проекта, благоприятстват развитието на способността да се интерпретира заобикалящия ни свят, да се **общува в разнообразни комуникативни ситуации** и да се води конструктивен диалог. Уменията за разбиране, тълкуване и синтезиране на текст са основни при кандидатстване по дейностите на секторна програма „Грюндвиг“. Умелото и правилно разчитане на поканата за кандидатстване води до успешна кандидатура. Уменията за синтезиране на информация и представяне на същината на дадена тема помага при попълване на формуляра за кандидатстване и на финалния отчет на кандидата.

Същината на мобилността изисква умения за водене на диалог с различен тип хора, както и умения за водене на диалог в разнообразни ситуации, както личностни, така и професионални.

Повече от половината от анкетиранияте – 61,9% – сочат, че участието в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ е повлияло на техните умения за писмено и устно общуване при различни житейски ситуации. Също така, 20,6% от анкетиранияте са отчели цялостно влияние на работата по проекти върху развитието на умения за изразяване и комуникация извън зоната на комфорта на всеки участник (Фигура 7).

Фигура 7

Смятате ли, че дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ спомагат за развитие на уменията на обучаемите за писмено и устно общуване в разнообразни комуникативни ситуации?

Уменията да се владеят **чужди езици** е следствие на способност за интерпретация на разнообразни ситуации на чужд език. Общуването на чужди езици включва положителна нагласа към културното многообразие, както и интерес и любопитство към чуждите езици и межкултурното общуване. Подготовката за кандидатстване по проекти и дейности за мобилност по секторна програма "Грюндвиг" включва подробно събиране на информация за

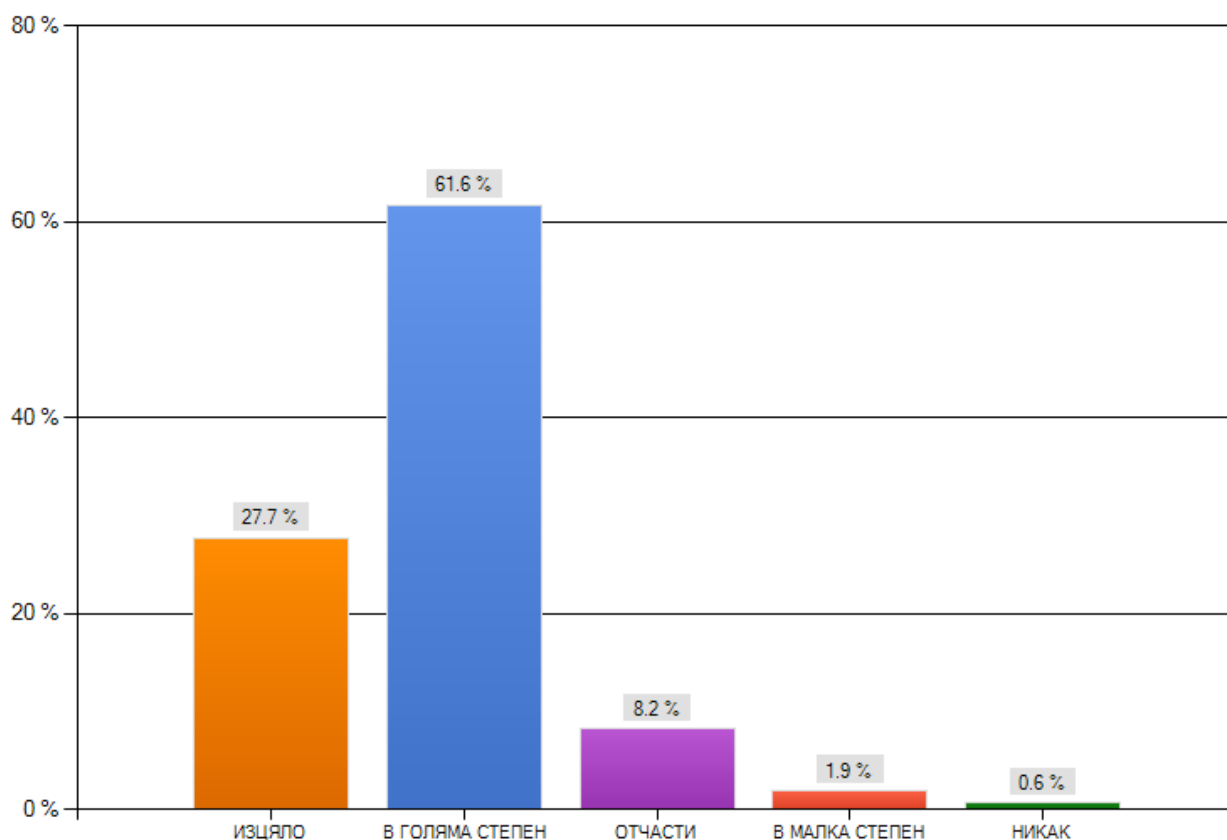
страната дестинация на мобилността, което изисква солидна езикова подготовка на кандидатите. Също така, основните курсове и дейности в рамките на един проект се провеждат на чужд език. Затова е нужно кандидатите да владеят добре поне един чужд език. При протичане на курса, участниците използват чужди езици, за да общуват и да се справят в разнообразни комуникативни ситуации.

Много от курсовете се отнасят конкретно към подобряване техниките за преподаване на чужди езици, чрез което професионалистите в областта на образованието и обучение пренасят добри практики за подобряване преподаването на чужди езици в България. Един от участниците в анкетното проучване отбелязва: *„Участвах в квалификационен курс в Германия за преподаватели по чужди езици на възрастни и там усвоих умения за въвеждане на алтернативни методи в обучението на възрастни. Квалификационният курс беше структуриран така, че още след завръщането си въведох в практиката си на преподавател усвоените знания и умения“*.

Участието в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ благоприятства развитието на умения за общуване на чужди езици, като 61,6% от участниците в анкетното проучване отбелязват, че дейностите по програмата развиват уменията за общуване на чужди езици в голяма степен, а 27,7% сочат, че програмата спомага изцяло за развитието на уменията за общуване на чужд език в различни комуникационни ситуации (Фигура 8).

Фигура 8

Смятате ли, че дейностите по програмата благоприятстват развитието на умения за общуване на чужди езици?

Глобалният свят, в който живеем, налага **познаване на културите** и притежаване на широка обща култура относно особеностите на народите по света. Чрез научаване на даден език или обогатяване на езиковите знания се изучава и културата на страната или страните,

където се говори този език. Дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ позволяват да се реализира културен обмен при осъществяването на проектите по програмата. Чрез посещение на квалификационен курс или чрез установяване на траен контакт или партньорство между страните се изгражда межкултурна толерантност и сътрудничество между две или повече култури.

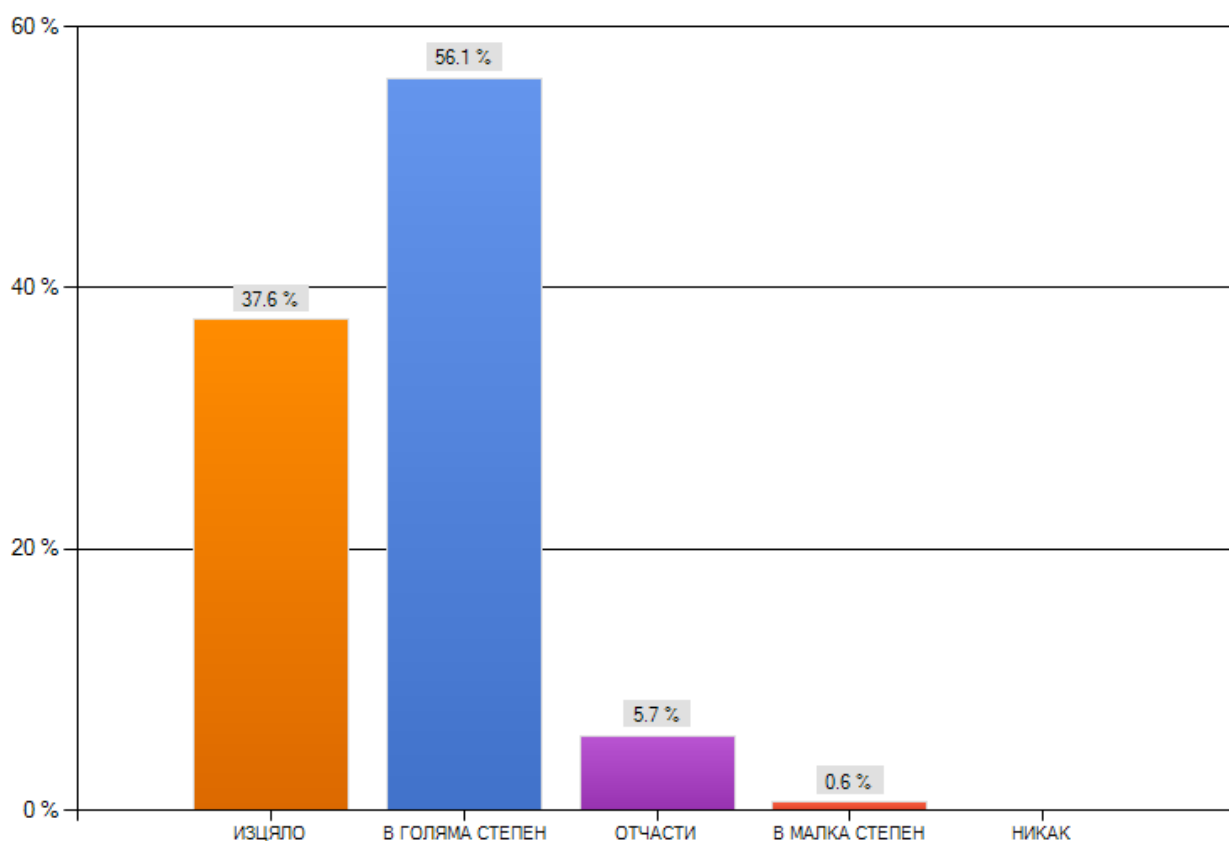
Влиянието върху развитието на **културната осъзнатост** и умения за **межкултурен диалог** върху участниците може да се илюстрира със следните откъси от мнения на участници в мобилност:

- "Програма "Грюндвиг" дава възможност на хората да преодолеят границите на държавите и да общуват по между си, да обменят добри практики, знания и умения в различни области."
- Участниците в проектите успяват да се запознаят с културата на други народи, както и да изградят трайни партньорства и приятелства, които в бъдеще доразвиват в нови проекти."

56,1% от участниците в анкетното проучване отбелязват, че работата по проекти по секторна програма „Грюндвиг“ развива уменията за разбиране на чужди култури, благодарение на реализирания обмен с различни култури и народи. Други 37,6% от анкетираните отбелязват, че тяхното умение за разбиране на различни култури и народи се подобрява изцяло, чрез участието им в дейности по програмата (Фигура 9).

Фигура 9

Смятате ли, че дейностите по програмата благоприятстват развитието на умения за разбиране на чужди култури?

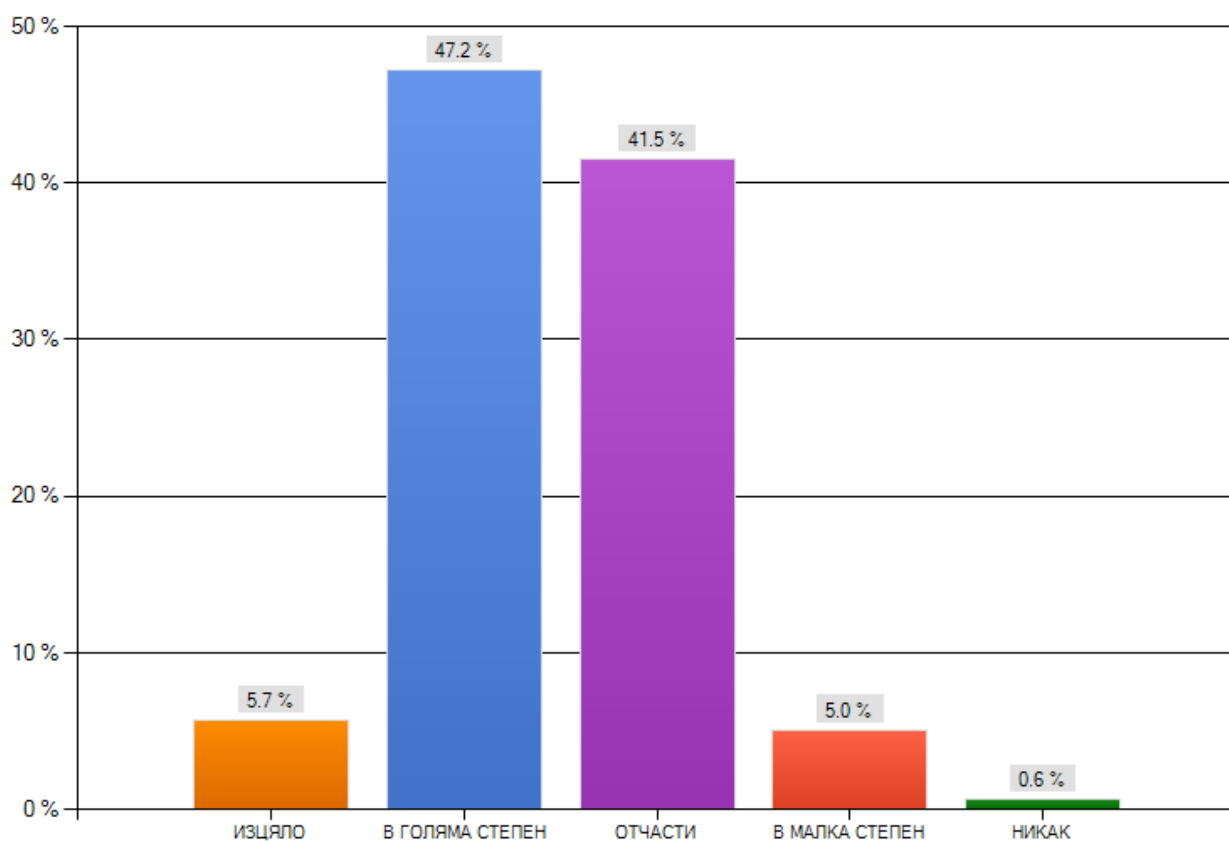
Участието в проекти по секторна програма "Грюндвиг" създава **възможности за общуване**, при което участниците се учат да анализират предоставената от заобикалящата среда информация, да достигат до заключения и изводи.

За да бъде успешна една кандидатура по програмата, се изисква целите, дейностите и очакваните резултати да бъдат представени по ясен и конкретен начин. Формулирането на качествена проектна идея допринася за развитие на умения за създаване на качествен текст, наред с представянето ѝ по ясен начин.

При протичането на проекта се налага решаване на проблеми от различен тип, при срещата на различни култури и народи. Тогава съзнателно или несъзнателно, се развива и прилага логическо мислене с цел анализ и преценка на ситуацията. 47,2% от анкетираните смятат, че дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ *спомогат изцяло* за развитие на **логическо мислене** у участниците. Други 41,5% смятат, че работата по проекти развива *до известна степен* логическото мислене на участниците (Фигура 10).

Фигура 10

Смятате ли, че дейностите по програмата спомогат за придобиване и развитие на логическо мислене?

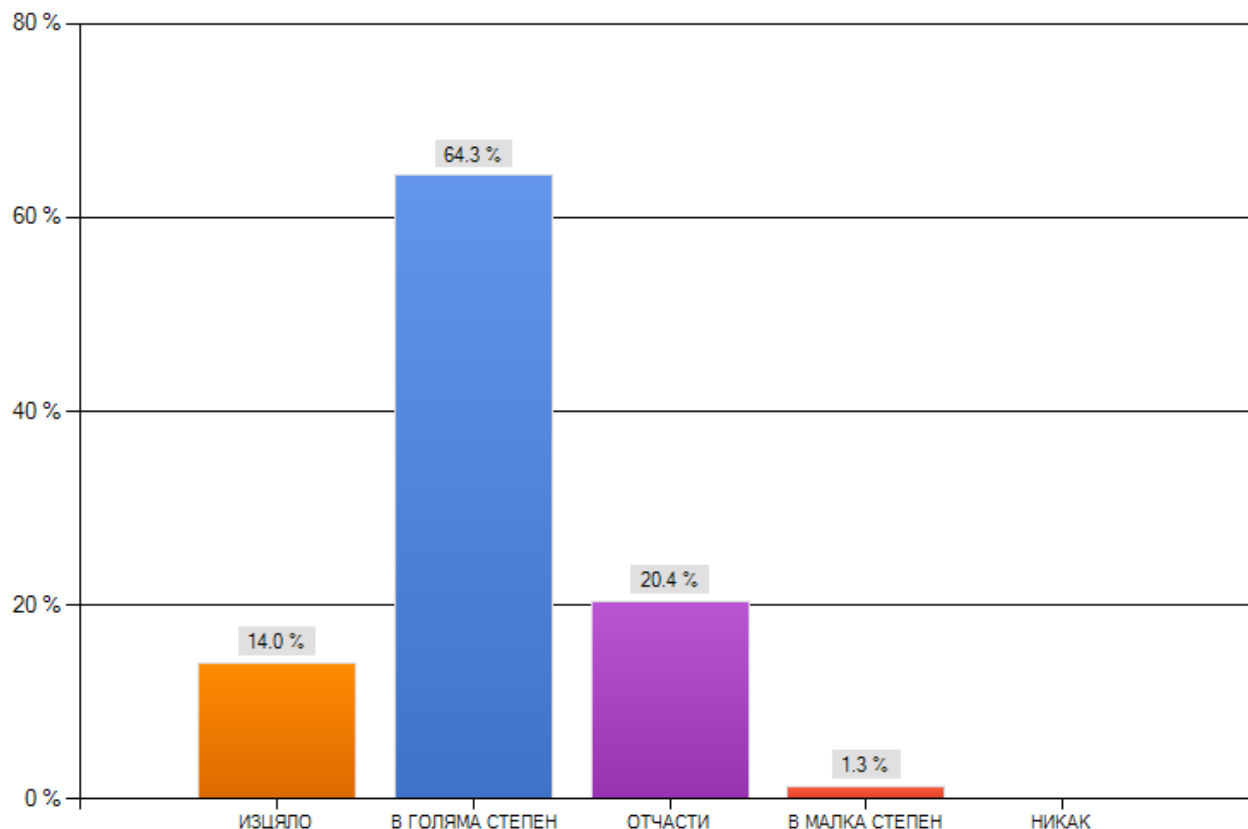

В свят, в който ежедневно се представя огромен обем от информация, умението за търсене, обработка и адекватно прилагане на информацията е ключово за професионалното и личностно развитие на всеки човек. Участието в проектни дейности по секторна програма "Грюндвиг" допринася за развитие на умения за **събиране на информация и самостоятелно учене**.

Според 64,3% от участниците в анкетата участието в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ спомога *в голяма степен* за развитие на уменията за търсене, обработка и използване на информацията в различни професионални и житейски ситуации (Фигура 11).

Фигура 11

Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на знания и умения относно търсене, обработване и използване на информация в различни професионални и житейски ситуации?

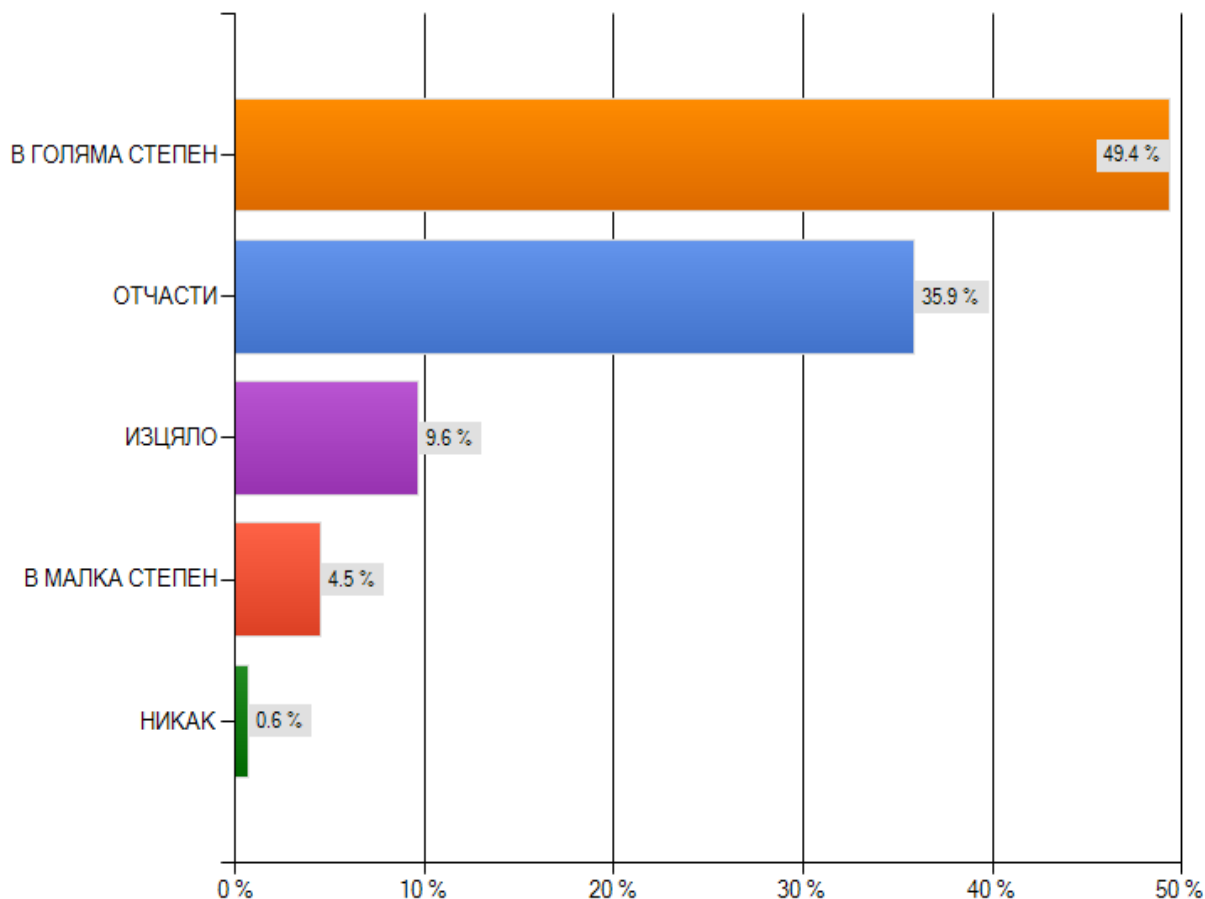
В свят, управляван от технологиите, е належащо развитието на умение за използване на интернет базирани услуги. Кандидатстването по дейности на секторна програма „Грюндвиг“ изисква ИКТ умения поради това, че повечето от формулярите са електронни, а също така при някои от дейностите кандидатстването се извършва и по електронен път. Целият процес на кандидатстване включва боравене с интернет базирани технологии и услуги.

Въздействието на работа по проекти по секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на **ИКТ уменията** на участниците може да се демонстрира чрез кратко резюме на резултатите от проект със заглавие „Е- умения и е-комуникации за хората над 45 години“(Приложение 3). Реализирането на този проект допринася за определяне на нуждите от обучение по ИКТ за хората над 45 години и установяване на нови приложения на компютрите в живота на тази целева група за изграждане на основни умения за използването им като е-обучение, е-работа, електронна комуникация.

49,4% от участниците в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ смятат, че благодарение на участието си в проекти са развили своите умения в областта на информационните и комуникационни технологии (ИКТ). 35,9% от участниците смятат, че участието в проекти е помогнало *до известна степен* развитието на ИКТ умения (Фигура 12).

Фигура 12

Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за усвояване на основни умения в областта на информационните и комуникационни технологии?

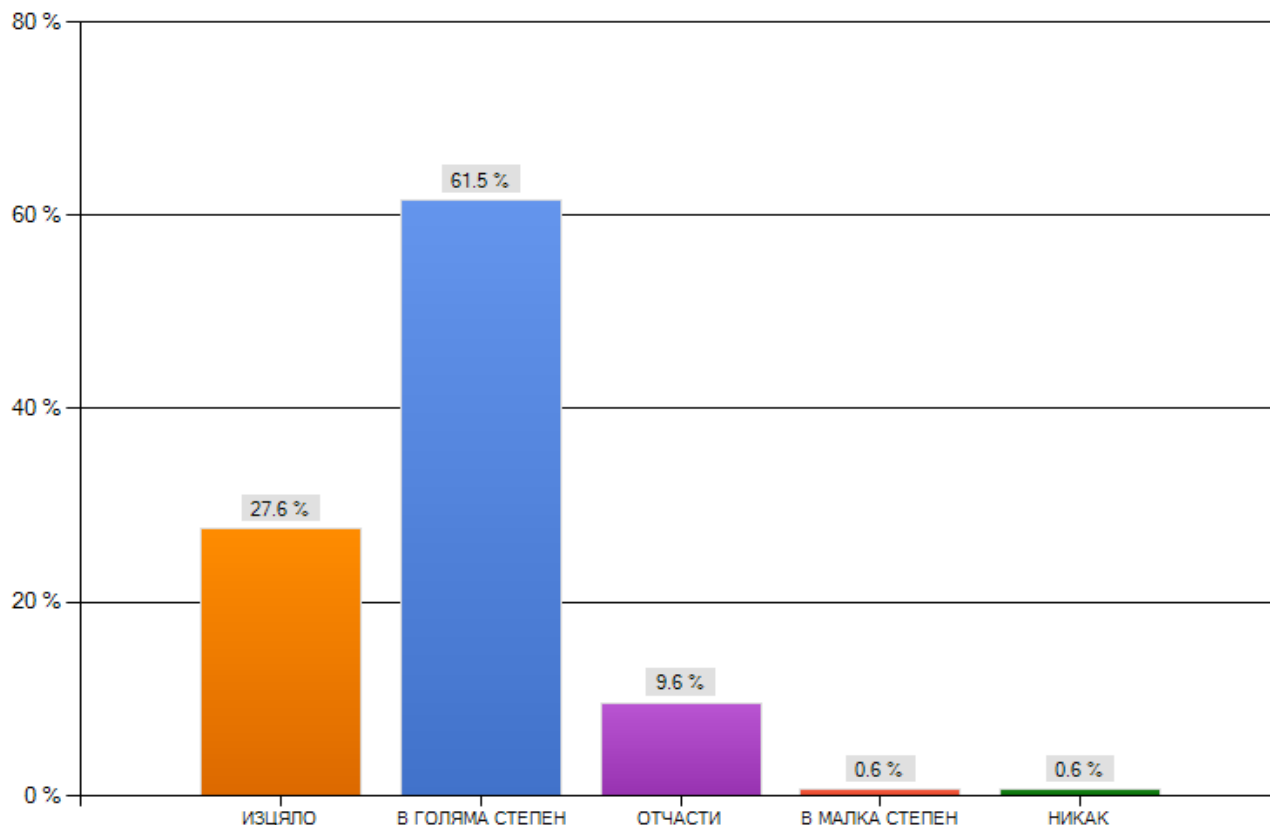
Мотивацията да се прилага вече наученото в разнообразни житейски ситуации и любопитството да се търсят възможности за учене през целия живот са основните елементи за изграждане на положителна нагласа за професионално и личностно развитие. Участието в мобилност по секторна програма "Грюндвиг" разгръща потенциала на всеки участник, чрез което жаждата за знания и самоусъвършенстване се повишава.

Този извод намира потвърждение в следното мнение на участник в мобилност: *"Програма "Грюндвиг" предлага възможност за развитие на инициативност и мотивация за споделяне на опит между обучаеми и професионалисти от различни държави, което е изключително важно за процеса на самоусъвършенстване"*.

61,5% от участниците в анкетното проучване смятат, че участието им в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ е повишило мотивацията им за самоусъвършенстване на знанията и уменията през целия живот. Други 27,6% отчитат, цялостно въздействие на проектите по секторна програма „Грюндвиг“ върху повишаване на мотивацията за развитие през целия живот (Фигура 13).

Фигура 13

Смятате ли, че дейностите по програмата подобряват мотивацията за самоусъвършенстване на знанията и уменията през целия живот?

Секторна програма "Грюндвиг" допринася за развитието на **активно гражданско самосъзнание**. Участието в мобилност дава възможност на българските граждани да се запознаят с различни модели на активно гражданство в други европейски страни и да приложат елементи от своите наблюдения в българските условия.

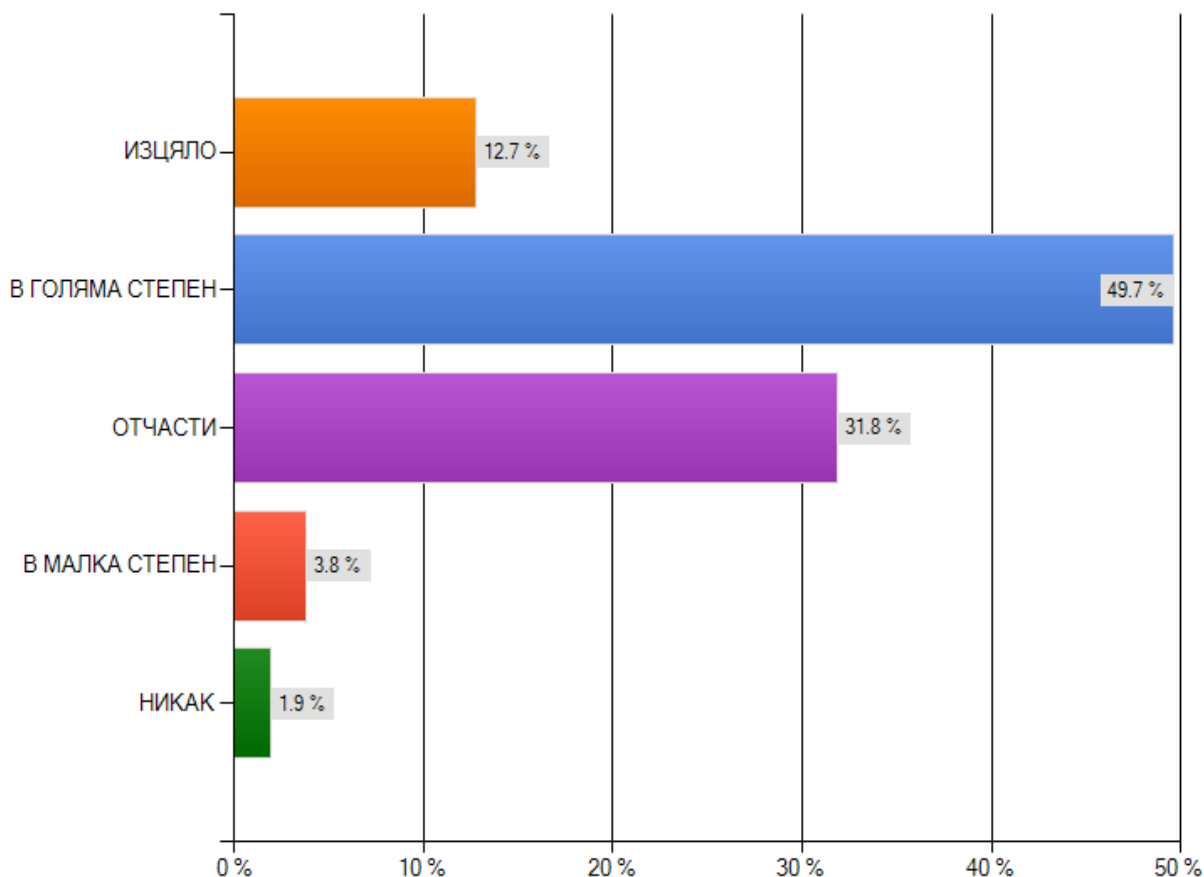
Докосяването до опита на някои от утвърдените демокрации като Великобритания и Германия¹⁷ предоставя възможност за осъзнаване на реалните ползи от отстояването на индивидуални граждански права и свободи при зачитане принципите за равноправност и толерантност.

49,7% от участниците в анкетното проучване смятат, че участието в проекти по дейностите на секторна програма „Грюндвиг“ е развило тяхното чувство за гражданско самосъзнание. 31,8% от тях са отбелязали, че участието в проекти отчасти е повлияло на развитието на тяхното гражданско самосъзнание(Фигура 14).

¹⁷ Това са едни от най-посещаваните страни по секторна програма "Грюндвиг".

Фигура 14

Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на гражданско самосъзнание?

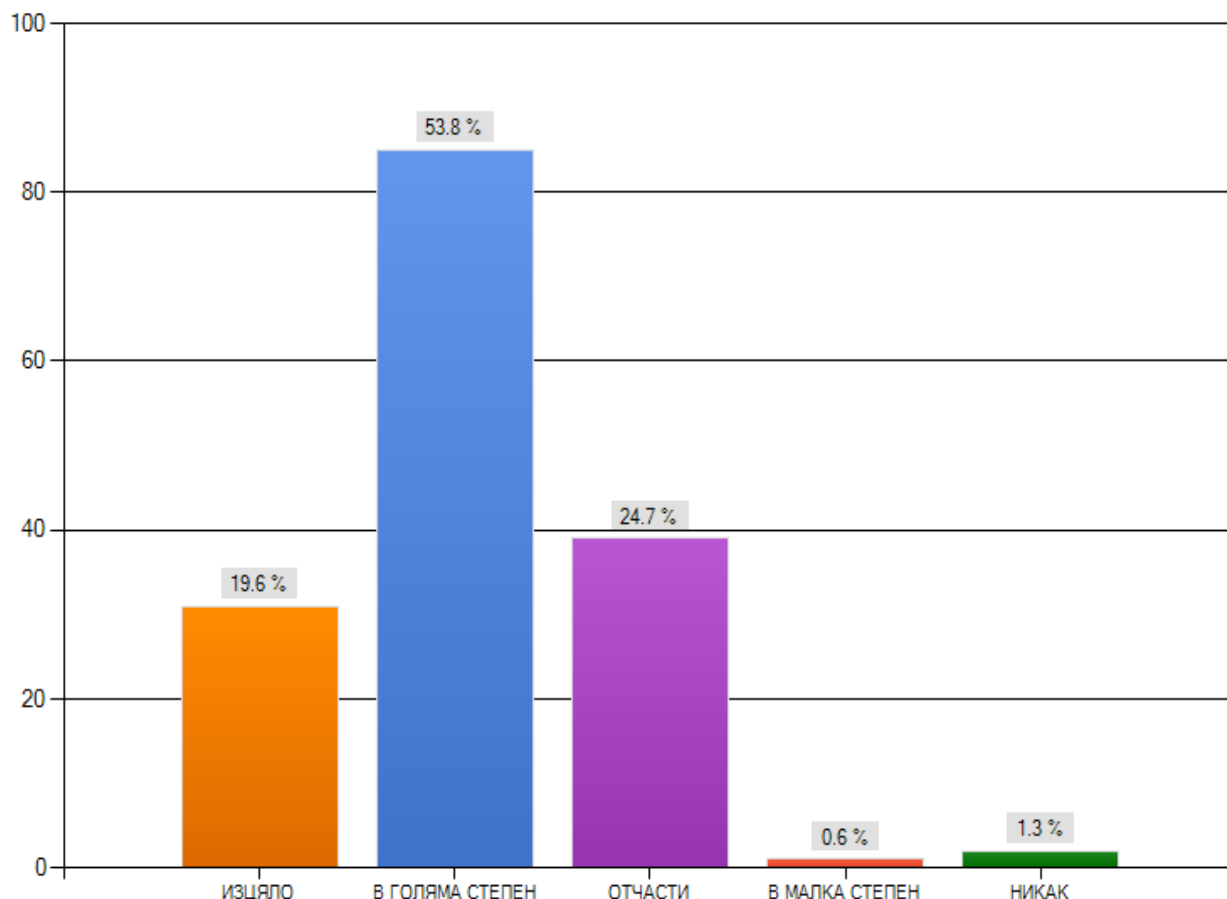
Подготовката на кандидатури по отделните дейности на секторна програма "Грюндвиг" изисква разработването на оригинални и креативни идеи, които да открият даденото предложение между останалите. Изпълнението на проектните дейности в повечето от прегледаните проекти подсказва необходимостта от творчески подход за решаване на извънредни ситуации и/или такива, които изискват нестандартни решения с цел по-голяма успеваемост по заложените цели. Като потвърждение за приноса на проектните дейности за развитие на **креативността** на участниците може да се посочи следното мнение:

"Смятам, че програмата дава много големи възможности на участниците да общуват помежду си, да развиват творческото си мислене, да добиват повече самочувствие, да споделят личен опит, да научават много нови неща за другите, да водят интеркултурен диалог, в който се раждат нови идеи."

Повече от половината от участниците в анкетното проучване (53,8%) са развили своето творческо и креативно мислене чрез работата си по проекти. Други 19,6% са заявили, че участието в проекти е насърчило изцяло тяхната креативност. 24,7% от анкетираните отбелязват, че въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху тяхното креативно мислене е частично (Фигура 15).

Фигура 15

Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за насърчаване на креативното мислене?

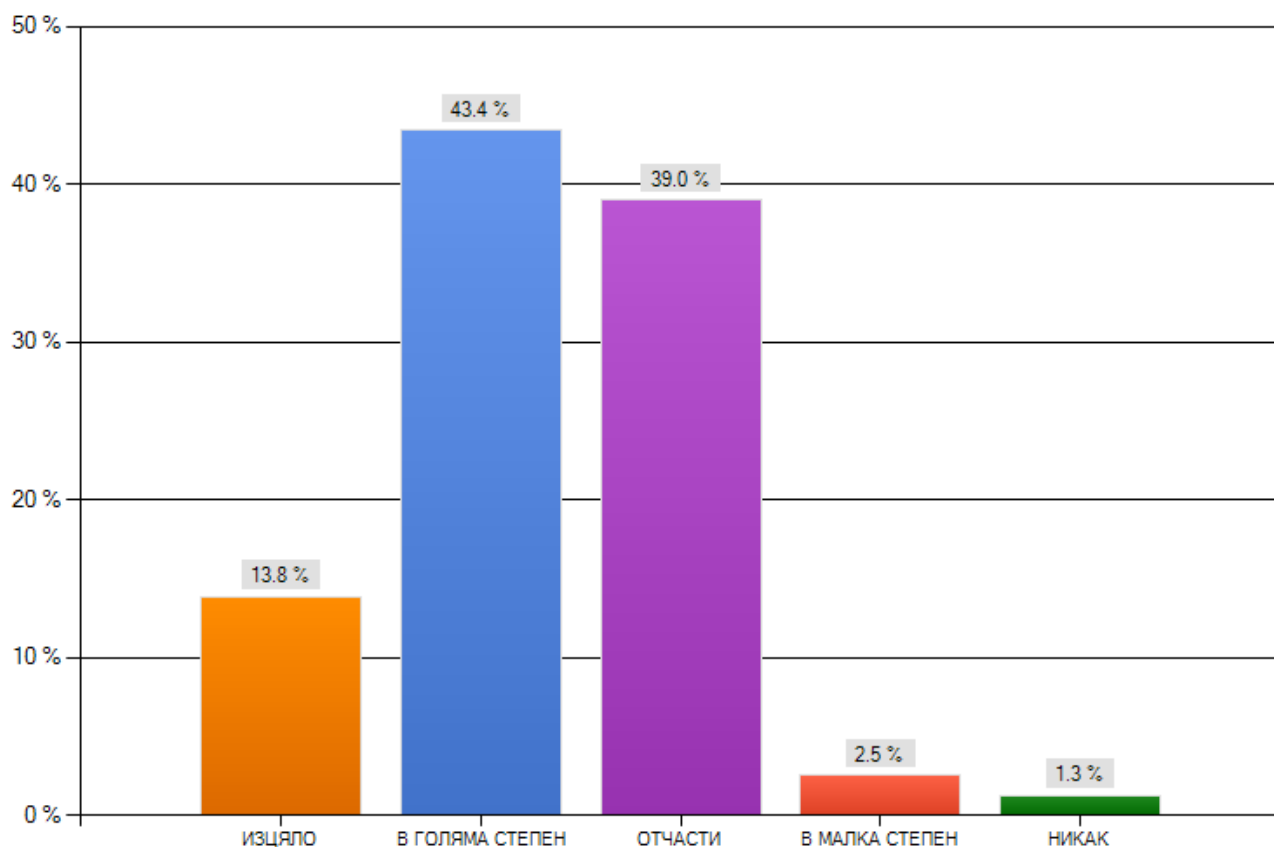

Насърчаването на **предприемачеството** е цел на многобройни организации, институции и центрове за обучение. Предприемачеството е сложен икономически, социален и психологичен феномен, считан за основен за развитието и прогреса на съвременното общество. В същността си, понятието „предприемачество“ се отнася до голяма степен до решимостта да се изпълнят поставените цели, били те лични или общи, включително и служебни. Поради това се счита, че участието в проекти изисква достигане до определени предварително заложиени цели развива предприемаческата мисъл у участниците.

Поради това, че изпълнението на проекти по секторна програма „Грюндвиг“ изисква голяма степен на инициативност и решимост от участниците, близо половината от анкетираните (43,4%) са посочили, че участието в проекти по програмата е спомогнало за развитието на техните предприемачески умения и компетентности (Фигура 16).

Фигура 16

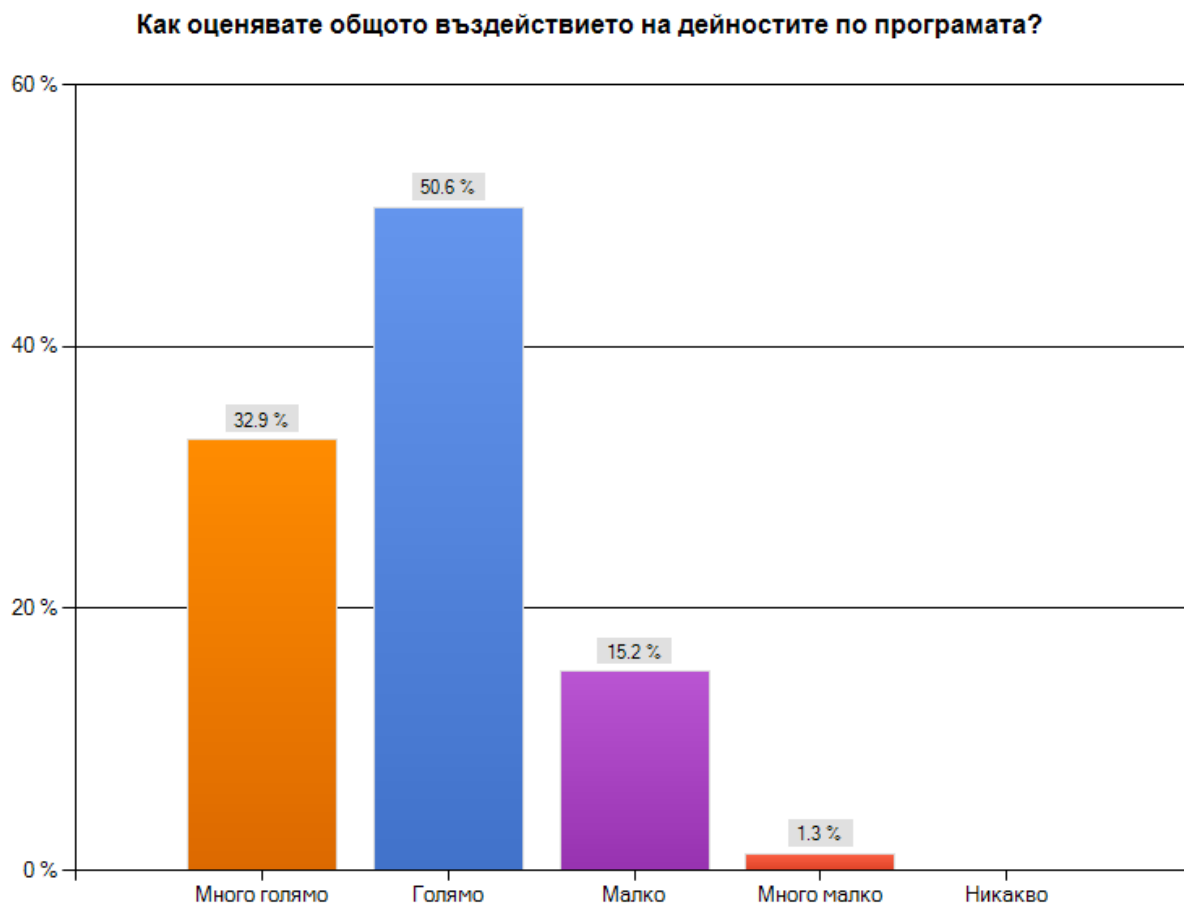
Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на предприемачески умения, (инициативност, активност, независимост и новаторство в личния и обществения живот)?

Вследствие на това, че дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ благоприятстват развитието на всички ключови компетентности, глобалното въздействие на програмата е оценено като голямо от 50,6% от участниците в анкетното проучване. Други 32,9% считат, че дейностите влияят в голяма степен на тяхното личностно и професионално развитие.

Фигура 17

Общото въздействие от реализирането на проекти по секторна програма „Грюндвиг“ е отбелязано от участниците в анкетното проучване като: „благоприятно за развитието на ключовите компетентности.“ В съвременният свят технологиите се развиват много бързо и е необходимо човек да учи през целия си живот, дори ако е бил добър ученик. Ако е пропуснал да научи основни неща в училищна възраст, добре е да придобие нови умения и в зряла възраст, които са полезни за по-пълноценното му участие в социалния живот.

В епохата на глобализацията е от особено голямо значение хората да установяват връзка с чужди култури и да търсят общите ценности с тях, да обменят опит, да опознават колкото е възможно повече традициите и тенденциите за бъдещо развитие в различните култури и да се научат на взаимно уважение и толерантност.

Възможността за пряк досег с други култури ги превръща от абстрактни понятия в конкретни взаимоотношения с човешки същества и спомага за изграждане на отношения на сътрудничество и приятелство. Програма "Грюндвиг" съдейства за разгръщане творческия потенциал на участниците, повишава самочувствието им вследствие на придобитите нови умения и благоприятства за мирни и приятелски взаимоотношения между хората от различни култури и социални прослойки.¹⁸

¹⁸ Мнения на участници в проекти по секторна програма „Грюндвиг“

Заклучение

Мобилността е ключов елемент за разгръщане потенциала на личността чрез включване в дейности по секторна програма „Грюндвиг“.

Предприемането на мобилност развива компетентност за комуникация на роден език като създава благоприятна среда за трупане на знания на участниците за света около тях и за отношенията с околните. Създават се умения за писмено и устно общуване в разнообразни комуникативни ситуации и приспособяване според контекста.

Участието и подготовката на проекти развива компетентността за общуването на чужди езици като развива конкретни знания по даден език, умения за разбиране и съставяне на текст и отношения към културното международно многообразие. Изгражда се толерантност към различни култури, поради това, че участниците имат възможност да се докоснат пряко до дадена култура.

Реализирането на проекти по секторна програма „Грюндвиг“ допринася за развитието на математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите чрез развитие на умения за логическо мислене, както и отношение към научният и технически напредък на обществото.

Включването в проекти развива така наречената дигитална компетентност чрез развитие на умения за търсене, обработване и използване на информация, както и основни знания в областта на информационните и комуникационни технологии. Развиват се нагласи за отговорно ползване на информация и отношения към наличната информация.

Мобилността създава обществени и граждански компетентности чрез изграждане на толерантност към различни ценности системи и активно участие в живота на различни общества. Процеса на включване в проект по секторна програма „Грюндвиг“ развива знания, умения и нагласи за инициативност и предприемачество чрез изграждане на способност за планиране и управление на проекти.

Межкултурният опит, трупан по време на мобилността изгражда усещане за културна осъзнатост и творчество, чрез развитие на чувство за принадлежност и разбиране, както на собствената култура, така и на чужди култури. Не на последно място, работата по проекти развива креативността на участниците чрез многобройните и разнообразни дейности, в които взимат участие.

Участието в проекти развива мотивация за развитие и учене през целия живот. Реализираното изследване установява пряко въздействие на участието в проекти по секторна програма "Грюндвиг" върху развитието на ключовите компетентности и доказва първоначално заложената изследователска хипотеза. Проектите по секторна програма „Грюндвиг“ са в синхрон с ключови европейски приоритети в областта на образованието дефинирани в стратегически документи като „Европа 2020“ и „Образование и обучение 2020“.

Библиография

Статии

1. Европейска Комисия, 2013: Програма „Учене през целия живот“, Обща покана за представяне на предложения 2011 – 2013 г., Стратегически приоритети, стр. 40-45
2. Национален статистически институт, „Участие на населението на възраст 25 - 64 години в учене през целия живот (Анализ на основните резултати от изследването на образованието и обучението на възрастни през 2011 година)” в www.nsi.bg
3. European Commission, 2012: “Strategies for improving participation in and awareness of adult learning”, Luxembourg: Publications Office of the European Union
4. European Commission, 2012: “Feasibility of an Electronic Platform for Adult Learning in Europe” DG Education and Culture
5. European Commission, Brussels, 23.10.2006: “Communication from the commission: Adult learning: It is never too late to learn”
6. European Commission, 2007: “Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework”, Office for Official Publications
7. B.J. Buiskool, S.D. Broek, J.A. van Lakerveld, G.K. Zarifis, M. Osborne, January 15, 2010: “Key competences for adult learning professionals. Contribution to the development of a reference framework of key competences for adult learning professionals”, European Commission, DG EAC
8. M. Marcella, 2005: “Adult Education for Democratic Citizenship in Europe”

Интернет страници

1. <http://www.keycompetenceskit.eu/bg/index.html> – Ключови компетентности
2. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf – Official Journal of the European Union on 30 December 2006/L394
3. <http://ec.europa.eu/education/grundtvig/doc/10th/facts.pdf> – Grundtvig 10th Anniversary Conference Paper ‘European Cooperation in Adult Learning - Shaping the Future’
4. <http://novshans.mon.bg/?m=0> – Нов шанс за успех
5. http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_pr_osveta.pdf – Закон за народната просвета
6. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php - „Възрастните във формалното образование: Политики и практики в Европа”
7. http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_pr_of_obucenieEU.pdf – Закон за професионалното образование и обучение
8. https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Bulgaria_bg:%D0%9E%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B8_%D0%BE%D0%B1%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%B7%D0%B0_%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8 – Образование и обучение за възрастни
9. <http://hrdc.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0105&n=4&vis=000077> – Издания по секторна програма „Грюндвиг”
10. http://www.navet.government.bg/NOVI/assets/cms/File/eurodocs/Adult%20education/Adult_education1.pdf - Методическо ръководство за обучение на възрастни, ноември 2006г.

www.bookshop.europa.eu/.../NC5403146ENC_002.pdf - *Adult learning for active and democratic citizenship*

11. http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_bg.htm - Европа 2020
12. http://www.salto-youth.net/downloads/4-17-2620/YP-unfolded_method_05.pdf
13. http://www.edtalks.org/video/deepening-understandings-key-competencies#.US9sWaLwk_M
14. <http://www.nzcer.org.nz/nzcerpress/key-competencies-water-cycle-science-journey>
15. <http://www.nzcer.org.nz/nzcerpress/key-competencies>
16. http://keyconet.eun.org/c/document_library/get_file?uuid=3aa9009c-cb63-494f-81fe-024fde000111&groupId=11028
17. http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/strategies/documents/zakljuchenia-2020-BG.pdf

Приложение 1: Списък с фигури и таблици

Таблица 1: Процент на населението между 25-64 години, взело участие в образователна дейност по Програма „Учене през целия живот“ в периода между 2006-2011 година

	Total		Male		Female	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
EU-27	9.3	8.9	8.4	8.2	10.1	9.6
Belgium	7.5	7.1	7.4	6.7	7.6	7.4
Bulgaria	1.3	1.2	1.3	1.2	1.3	1.2
Czech Republic	5.6	11.4	5.4	11.2	5.9	11.6
Denmark	29.2	32.3	24.6	25.6	33.8	39.0
Germany	7.5	7.8	7.7	7.9	7.2	7.7
Estonia	6.5	12.0	4.2	9.2	8.6	14.5
Ireland	7.5	6.8	6.1	6.3	8.9	7.2
Greece	1.9	2.4	2.0	2.6	1.8	2.3
Spain	10.4	10.8	9.3	10.0	11.5	11.6
France	6.4	5.5	5.9	5.2	6.8	5.9
Italy	6.1	5.7	5.7	5.3	6.5	6.0
Cyprus	7.1	7.5	6.5	7.2	7.8	7.8
Latvia	6.9	5.0	4.1	3.8	9.3	6.1
Lithuania	4.9	5.9	2.9	4.6	6.6	7.1
Luxembourg	8.2	13.6	7.6	14.2	8.7	13.0
Hungary	3.8	2.7	3.1	2.6	4.4	2.9
Malta	5.4	6.6	5.4	6.3	5.4	6.9
Netherlands	15.6	16.7	15.3	16.5	15.9	16.9
Austria	13.1	13.4	12.2	12.2	14.0	14.5
Poland	4.7	4.5	4.3	4.0	5.1	5.0
Portugal	3.8	11.0	3.7	10.5	4.0	11.4
Romania	1.3	1.6	1.3	1.6	1.3	1.5
Slovenia	15.0	15.9	13.8	13.7	16.3	18.2
Slovakia	4.1	3.9	3.8	3.4	4.4	4.4
Finland	23.1	23.8	19.3	19.9	27.0	27.7
Sweden	18.4	25.0	13.3	18.4	23.7	31.9
United Kingdom (2)	26.7	15.8	22.2	14.0	31.3	17.5
Iceland	27.9	25.9	22.4	22.8	33.7	29.0
Norway	18.7	18.2	17.2	17.1	20.2	19.2
Switzerland	22.5	29.9	21.7	31.0	23.4	28.7
Croatia	2.9	2.3	3.1	2.3	2.8	2.3
FYR of Macedonia	2.3	3.4	2.4	3.4	2.3	3.3
Turkey	1.8	2.9	2.1	3.0	1.5	2.7

(1) Refer to the internet metadata file (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/en/lfsi_edu_a_esms.htm).

(2) 2006: unreliable or uncertain data.

Source: Eurostat (online data code: trng_lfs_01)

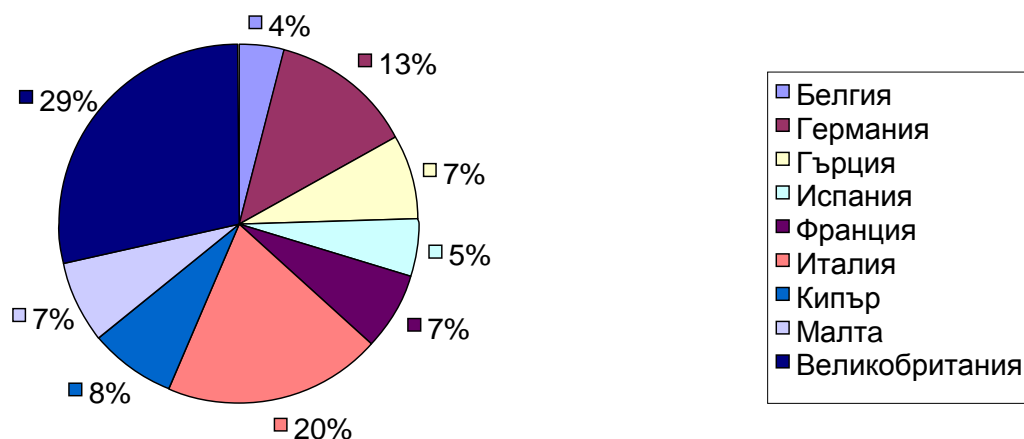
Фигура 1: Процентно разпределение на броя на проектите според дейностите на секторна програма „Грюндвиг“ (2007-2012). (стр. 15)

Фигура 2: Процентно разпределение на броя на участниците в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ по дейности (2007-2012). (стр. 16)

Фигура 3: Усвоени средства по секторна „Грюндвиг“ за периода 2007-2012. (стр. 17)

Фигура 4: Процентно разпределение на броя на проектите по секторна програма „Грюндвиг“ според страни дестинации.)

**Проекти според страни дестинации по секторна програма
"Грюндвиг"(2007 - 2012)**

Фигура 5: Процентно разпределение на участниците в анкетата според вида на участниците в проекти по секторна програма „Грюндвиг“. (стр. 18)

Фигура 6: Процентно разпределение на броя на участниците в анкетното проучване според дейностите на секторна програма „Грюндвиг“, в която са взели участие. (стр. 19)

Фигура 7: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на умения за писмено и устно общуване в разнообразни комуникативни ситуации. (стр.20)

Фигура 8: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на умения за общуване на чужди езици.(стр. 21)

Фигура 9: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на умения за разбиране на чужди култури. (стр 22)

Фигура 10: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за придобиване и развитие на логическо мислене. (стр. 23)

Фигура 11: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за развитие на умения за търсене, обработване и използване на информация. (стр. 24)

Фигура 12: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за усвояване на основни умения в областта на информационните и комуникационни технологии. (стр. 25)

Фигура 13: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за подобряване на мотивацията за придобиване на знания и умения през целия живот. (стр. 26)

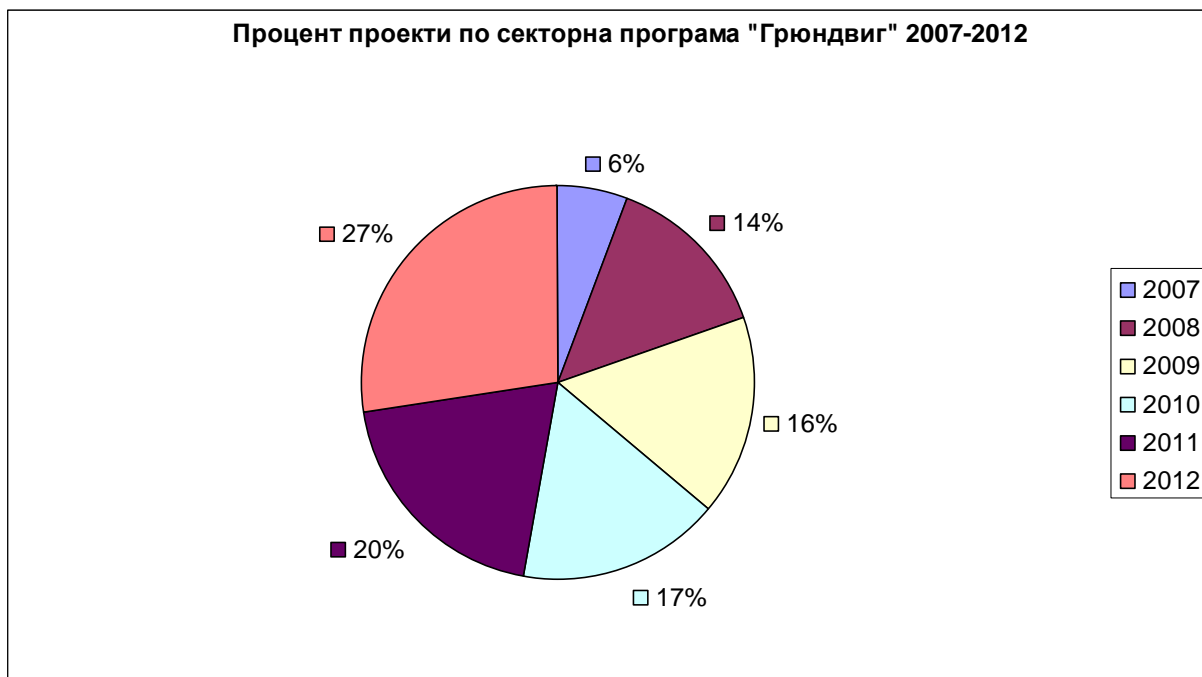
Фигура 14: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за развитие на гражданско самосъзнание. (стр. 27)

Фигура 15: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за насърчаване на креативното мислене. (стр. 28)

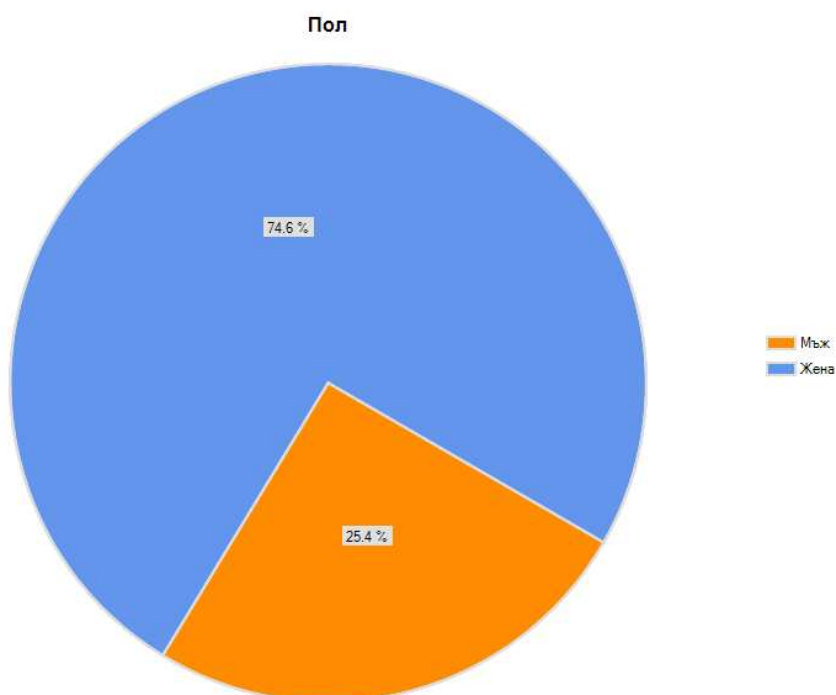
Фигура 16: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ за развитие на предприемачески умения. (стр. 29)

Фигура 17: Процентно разпределение на мнението на участниците в анкетното проучване относно общото въздействие на секторна програма „Грюндвиг“ в България. (стр. 30)

Фигура 18: Процентно разпределение на броя на проектите по секторна програма „Грюндвиг“ в периода между 2007-2012г. в България.

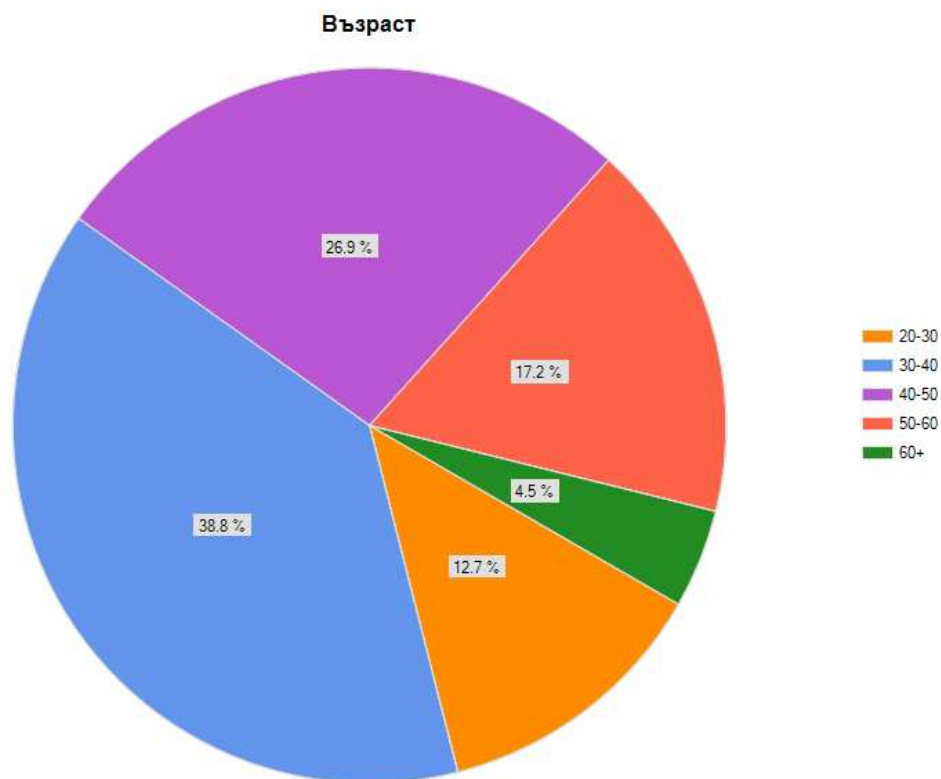

Фигура 19: Процентно разпределение на индивидуалните участници в анкетното проучване според пол.

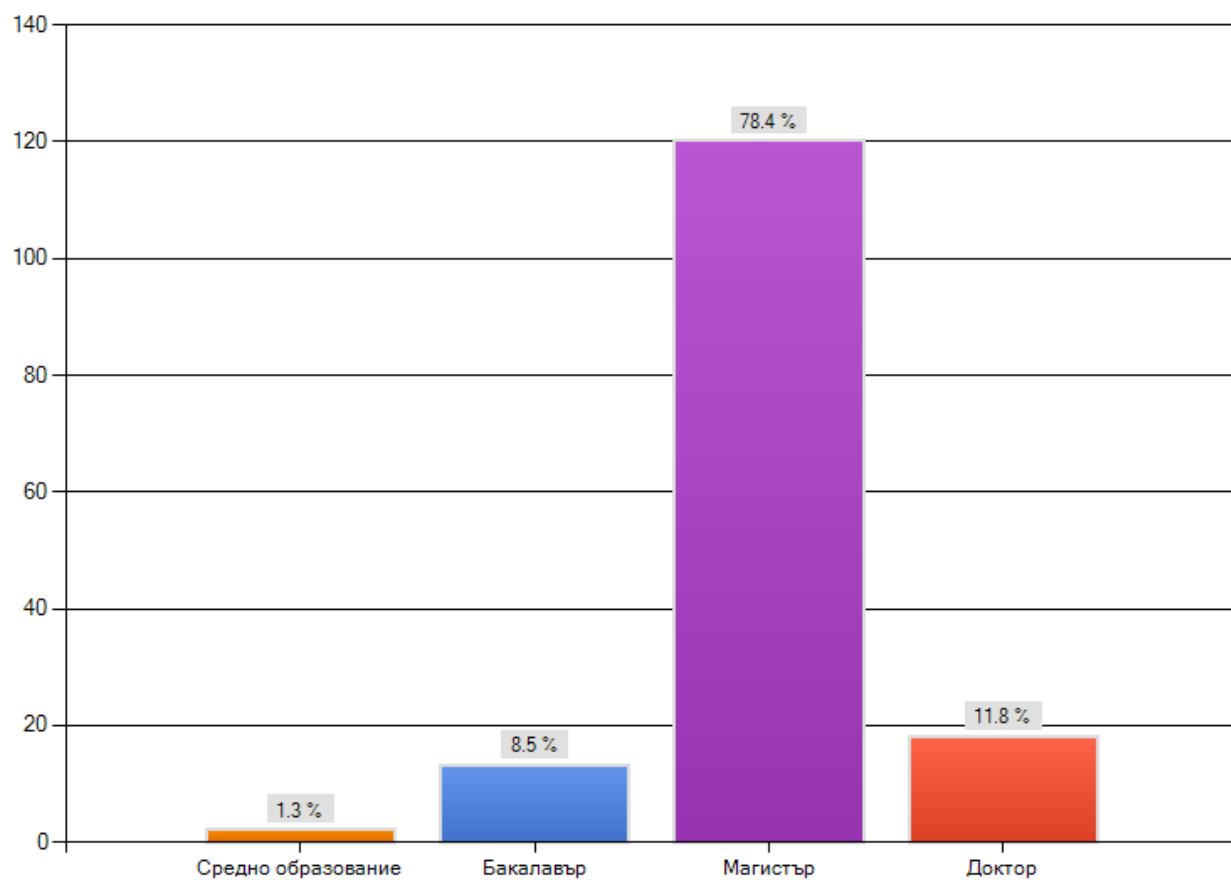

Фигура 20: Процентно разпределение на индивидуалните участници в анкетата според възраст.

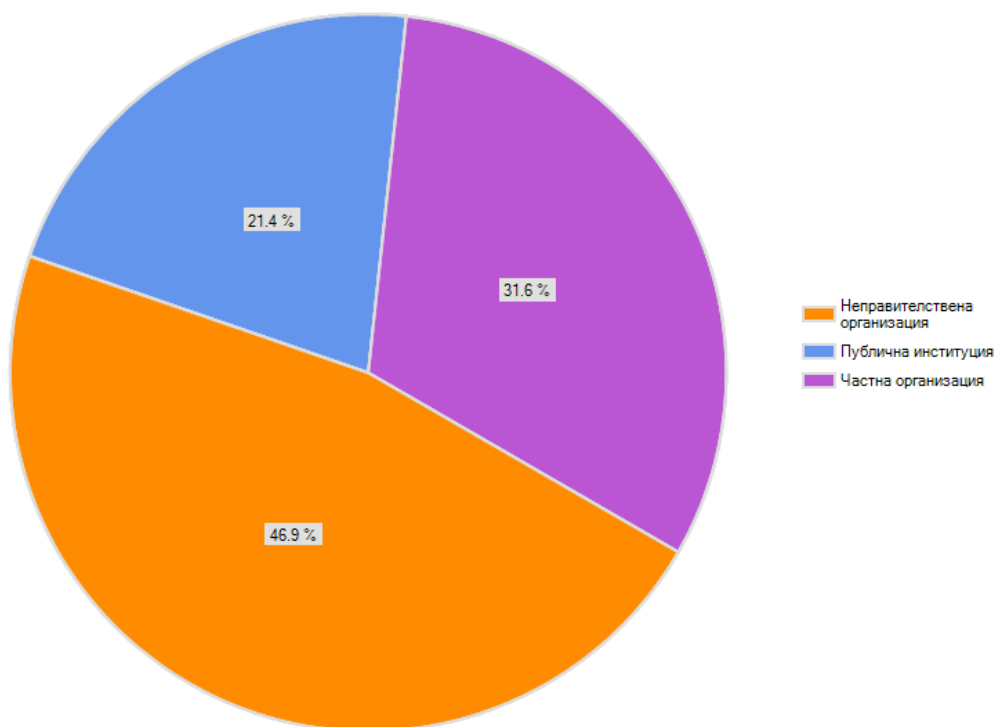
Фигура 21: Процентно разпределение на индивидуалните участници в анкетното проучване според образование.

Образование:

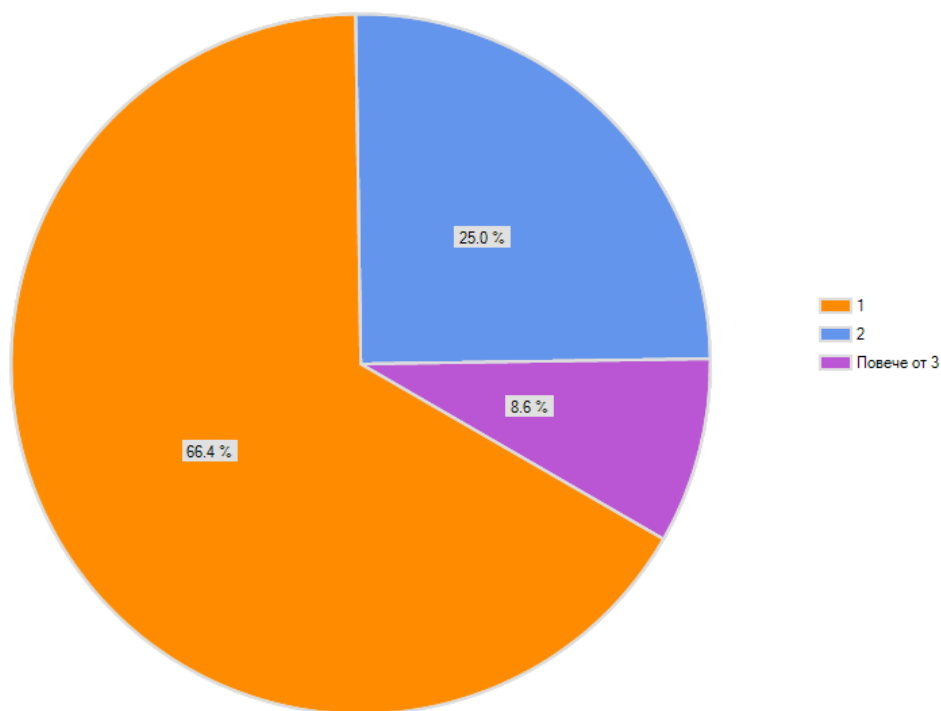
Фигура 22: Процентно разпределение на типовете институции, участващи в проекти по секторна програма „Грюндвиг“ в анкетното проучване.

Тип институция:

Фигура 23: Процентно разпределение на броя на участниците в анкетното проучване според броя на проектите, в които са взели участие.

В колко проекта по секторна програма Грюндвиг сте участвали?

Приложение 2: Електронна анкета

Въведение

Уважаеми участници в дейности, финансирани от секторна програма „Грюндвиг“, Във връзка с националното изследване на въздействието на секторна програма „Грюндвиг“ върху развитието на ключови компетентности в България, се обръщаме с молба да попълните настоящата анкета.

Участието в анкетата е анонимно и не изисква попълването на лична информация.

Прочетете внимателно въпросите и възможните отговори преди да отговорите.

Моля да дадете мнение за въпросника и, ако смятате за необходимо, конкретни препоръки към формулирането на самите въпроси и добавяне на допълнителни такива. Пишете ни на: research@hrdc.bg

С уважение,

Екип на ЦРЧР

Основни данни

1. Вие сте:

- индивидуален участник в дейност по програма „Грюндвиг“
- представител на организация бенефициент по програма „Грюндвиг“
- друго (Не съм участвал)

Ако сте индивидуален участник в мобилност по „Грюндвиг“ моля отговорете на въпроси от 1 до 4:

2. Пол

- Мъж
- Жена

3. Възраст

- 20-30
- 30-40
- 40-50
- 50-60
- 60+

4. Вашето населено място:

5. Образование:

- Средно образование
- Бакалавър
- Магистър
- Доктор

6. Професия:

Ако сте организация бенефициент по програма „Грюндвиг“, моля отговорете на следните въпроси:

7. Тип институция:

- Неправителствена организация
- Публична институция
- Частна организация
- Друго

8. Населено място:

9. Предмет на дейност:

Част 1: Образование за възрастни

10. До каква степен сте запознати с възможностите, които предлага образованието за възрастни образованието за възрастни?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

11. Смятате ли, че образованието за възрастни в България отговаря на нуждите на възрастните обучаеми?

- ДА
- НЕ
- НЕ ЗНАМ

12. Моля посочете три от основните мотиватори, които карат хората в трудова възраст да се включват и участват в образователна дейност?

- Актуализиране на знания и умения
- Придобиване и развитие на чуждоезикови умения
- Придобиване и развитие на компютърна (дигитална) грамотност
- Придобиване увереност и самочувствие за професионално развитие
- Развитие на умения за комуникация според контекста
- Придобиване и развитие на умения за адаптация в межкултурна среда
- Развитие на креативност в решаването на професионални и житейски казуси
- Развитие на умения за предприемачество
- Друго:

Част 2: Грюндвиг

13. В колко проекта по секторна програма „Грюндвиг“ сте участвали?

- 1
- 2
- Повече от 3

14. По коя от следните дейности сте участвали?

- Партньорства за познание
- Проекти за възрастни доброволци
- Работни ателиета
- Квалификация на служители в сферата на образование за възрастни
- Визити и обмен на опит на кадри, обучаващи възрастни
- Асистентски стаж

15. Смятате ли, че програмата осигурява възможности за гражданите да подобряват своите знания и способности?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

16. Смятате ли, че програмата подобрява качеството и повишава обема на сътрудничество между организациите, включени в образование за възрастни?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

17. Смятате ли, че програмата помага на хората от уязвими социални групи и по-специално на граждани, напуснали образователната сфера, без да стигнат основна квалификация, да получат достъп до образование за възрастни?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

18. Как оценявате общото въздействието на дейностите по програмата?

- Много голямо
- Голямо
- Малко
- Много малко
- Никакво

Част 3: Ключови компетентности (Key competences)

19. Смятате ли, че дейностите по секторна програма „Грюндвиг“ спомагат за развитие на уменията на обучаемите за писмено и устно общуване в разнообразни комуникативни ситуации?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

20. Смятате ли, че дейностите по програмата благоприятстват развитието на умения за общуване на чужди езици?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

21. Смятате ли, че дейностите по програмата благоприятстват развитието на умения за разбиране на чужди култури?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

22. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за придобиване и развитие на логическо мислене?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

23. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на знания и умения относно търсене, обработване и използване на информация в различни професионални и житейски ситуации?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ

- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

24. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за усвояване на основни умения в областта на информационните и комуникационни технологии?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

25. Смятате ли, че дейностите по програмата подобряват мотивацията за самоусъвършенстване на знанията и уменията през целия живот?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

26. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на гражданско самосъзнание?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

27. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за насърчаване на креативното мислене?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

28. Смятате ли, че дейностите по програмата спомагат за развитие на предприемачески умения, (инициативност, активност, независимост и новаторство в личния и обществения живот)?

- ИЗЦЯЛО
- В ГОЛЯМА СТЕПЕН
- ОТЧАСТИ
- В МАЛКА СТЕПЕН
- НИКАК

Вашите коментари и предложения по темата

Уважаеми участници в анкетата,

Ще се радваме да споделите Вашите мнения относно въздействието на програма „Грюндвиг“ в България и по-специално развитието на ключовите компетентности.

Обратната връзка от Ваша страна, ще е полезен ориентир при структуриране на бъдещите дейности, които ще финансираме след 2014г.

29. Моля, споделете Вашето мнение:

Приложение 3: Добри практики

Проект „Развиване на уменията за учене при учащи с дислексия“ (2009г.)

Целта на проекта е да предостави на дислексиците източници, осигуряващи възможност за развиване на уменията за учене чрез широко достъпно e-learning обучение, насочено към учащите и съобразено с техните специфични потребности, както и към преподавателите, които работят с младежи с дислексия.

Дейности:

- Участие в работни срещи;
- Изготвяне на наръчник за учащи с дислексия в горен курс, в колежи и университети /хартиен и електронен вариант/;
- Изготвяне на наръчник за преподаватели, работещи с учащи с дислексия /хартиен и електронен вариант/;
- Изготвяне на темплейти /матрици/, подпомагащи развитието и овладяването на ключови умения в процеса на учене като водене на записки, подготовка за изпити, организация на дейности;
- Създаване на компютърна програма за изготвяне на концептуални карти, достъпна на езиците на партньорите;
- Издаване на бюлетини за хода на проекта;
- Създаване на уебсайт на проекта и публикуване на всички материали;
- Провеждане на пилотно тестване на разработените материали в страните-партньори и отчитане на ефективността им.

Резултати от реализирането на проекта:

- Изготвени наръчник за учащи с дислексия в горен курс, в колежи и университети и наръчник за преподаватели, работещи с учащи с дислексия;
- Разработен софтуерен продукт и набор темплейти (матрици), подпомагащи развитието и овладяването на ключови умения в процеса на учене;
- Създаден уебсайт с всички материали по проекта;
- Издадени бюлетини с акцент върху различни теми по проекта;
- Организиране и участие в международни конференции по проблемите на учащите с дислексия в страните партньори.

Проект “Innovative Practice in Adult Education” (2009 г.)

Проектът има за *цел* подпомагане на развитието и прилагането на иновативни практики в чуждоезиковото обучение за възрастни, както и насърчаване на ученето през целия живот и споделянето на опит на международно ниво.

Дейности:

Обмен на опит и споделяне на най-добрите практики между организациите - партньори чрез 12 мобилности и комуникация чрез Интернет;

Разработване на обучителни материали и презентации на CD носители;

Разпространяване на информация за постиженията на проекта чрез организирането на семинари и конференции, публикации в пресата и специализираните издания и чрез електронните страници на партньорите.

Резултати от реализирането на проекта:

Установено е повишаване на качеството на чуждоезиковото обучение за възрастни. Насърчено е ученето на езици през целия живот и е благоприятствал затова, преподавателите и обучаващите, да обърнат внимание на лингвистичните и културни различия.

Проект „E-Com+45: E-COMPETENCES and E-COMMUNICATION for People from their Mid to Late FORTIES and SENIORS” (2009г.)

Целта на проекта е изследване на мултидисциплинарен подход в обучението по ИКТ за хора над 45 години и възрастни. Ще се проучат нови начини за използване на компютъра в ежедневието на целевата група, както и за електронно обучение, електронна работа, електронна комуникация. Ще се определят нуждите на тези хора за получаване на знания и развиване на умения в областта на ИКТ, за да могат да се интегрират по-успешно в развиващото се информационно общество.

Дейности:

- Изработване на въпросници, провеждане на проучвания сред обучаемите и преподавателите, оценка на резултатите, на база на които се определя методологията;
- Организиране на обменни визити между преподавателите и обучаемите от страните партньори по проекта, споделяне на добри практики, анализ на нуждите и трудностите в е-обучението/е-работата за хората от целевата група;
- Провеждане на виртуални семинари, за да се оцени работата на екипа между визитите и изработване на доклади за оценка;
- Активно участие на обучаемите в хода на проекта. Съвместно с преподавателите те изработват материали, които се публикуват на уеб сайт, създаден в резултат на проекта;
- Комуникация между участниците в проекта посредством виртуална платформа, което повишава компютърните им умения.

Резултати от реализирането на проекта

Проектът допринеся за подобряване на обучението по ИКТ за хора над 45 години и възрастни, ще се разпространят нови и съществуващи концепции и практики сред партниращите си институции, ще подчертае значението на ИКТ и е-обучението/е-работата за тези хора в съвременното глобално общество. С помощта на уебсайта на проекта, преведен на 6 езика и участието в международни конференции, резултатите и въздействието на проекта ще се трансферират и сред други организации в Европа.

Приложение 4: Ключови компетентности

I. Общуване на роден език

1.1. Определение:

Общуването на роден език е способността да се изразяват и интерпретират схващания, мисли, чувства, факти и мнения, както в устна, така и в писмена форма (слушане, говорене, четене и писане), и да се общува по подходящ и творчески начин във всички ситуации в обществения и културен живот, в образованието и обучението, по време на работа, в къщи и през свободното време.

1.2. Знания

Владеенето на родния език е неразривно свързано с развитието на когнитивната способност на индивида да интерпретира света и да има отношения с другите. Общуването на роден език изисква от индивида да има речников запас, знания по функционална граматика и езиковите механизми. То включва познаване на основните видове устно взаимодействие, на набор от литературни и нелитературни текстове, на основните характеристики на различни стилове и регистри на езика, на многообразието от езикови форми и общуване според ситуацията.

1.3. Умения

Индивидите трябва да имат умения за писмено и устно общуване в разнообразни комуникативни ситуации и да контролират и приспособяват общуването си според контекста. Това умение също включва способности за различаване и използване на различни видове текстове, за търсене, събиране и обработване на информация, за използване на помощни средства, за формулиране и изразяване на устни или писмени аргументи по убедителен начин в съответствие с контекста.

1.4. Нагласи

Положителната нагласа към общуването на роден език включва предразположеност към критичен и конструктивен диалог, отношение към естетическите качества, стремеж към тяхното откриване и интерес към общуване с другите. Това предполага осъзнаването на въздействието на езика върху другите и нуждата от положително и социално отговорно разбиране и използване на езика.

II. Общуване на чужди езици

II.1. Определение

Компетентностите за общуване на чужди езици като цяло са същите, необходими за общуване на роден език. Общуването на чужди езици е основано на способността да се разбират, изразяват и интерпретират схващания, мисли, чувства, факти и мнения, както в устна, така и в писмена форма (слушане, говорене, четене и писане) в различни обществени и културни ситуации (образование и обучение, работа, у дома и свободно време) според желанията или нуждите на всеки човек. Общуването на чужди езици изисква също така компетентности като езиково посредничество (напр. превод) и разбиране на други-те култури. Нивото на владеене на чуждите езици варира според четирите умения (слушане, говорене, четене и писане), обществения и културен контекст, обкръжението, нуждите и/или интересите на всеки човек.

II.2. Знания

Общуването на чужди езици изисква знания по лексика и функционална граматика, както и познаване на основните видове устно общуване и регистри на езика. Важно е да се познават обществените условности, културните аспекти, развитието и многообразието на езиците.

II.3. Умения

Основните умения за общуване на чужди езици се състоят от способността да се разбират устни послания, да се започват, продължават и завършват разговори и да се четат, разбират и съставят текстове, съответстващи на потребностите на индивида. Всеки един също така трябва да може правилно да използва помощни материали и техники, както и да учи чужди езици по неформален начин като част от ученето през целия живот.

II.4. Нагласи

Положителната нагласа включва отношение към културното многообразие, както и интерес и любопитство към чуждите езици и межкултурното общуване.

III. Математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки и технологиите

III.1.a. Определение:

Математическата компетентност е способността да се развие и прилага математическо разсъждаване за решаването на различни проблеми в ежедневието. На основата на стабилното овладяване на смятането акцентът се поставя върху разсъждаването, дейността и знанията. Математическата компетентност включва в различни степени способността и желанието да се използват математически методи на мислене (логическо и пространствено мислене) и представяне (формули, модели, конструкции, графики, диаграми).

III.1.б. Определение:

Компетентността в областта на природните науки се отнася до способността и желанието да се използват знанията и методики, чрез които се обяснява природата, за да се поставят въпроси и дават отговори, основани на доказателствата. Компетентността в областта на технологиите се разглежда като прилагането на тези знания и методики в отговор на човешки желания или нужди. Компетентността в областта на науките и технологиите включва разбиране на промените, причинени от човешката дейност и чувство на отговорност като отделен гражданин.

III.2.a. Знания

Математическа компетентност

Необходимите знания по математика включват стабилно познаване на числата, мерките и геометричните форми, основни действия и основни математически презентации, разбиране на математическите понятия и концепции, както и отношение към въпросите, на които математиката може да предложи отговори.

III.2.б. Знания

Природни науки и технологии

За природните науки и технологиите водещо е познаването на основните принципи на природата и на технологичните продукти. Съществено е познаването на понятия, основни принципи и методи на природните науки и технологиите, както и разбирането за последствията върху околната среда. Тези компетентности трябва да дадат възможност на хората по-добре да разбират напредъка, ограниченията и рисковете от научните теории, приложения и технологии в обществото като цяло (по отношение на вземането на решения, ценностите, етиката, културата и т.н.).

III.3.a. Умения

Математическа компетентност

Индивидът трябва да може да прилага основните математически принципи и процеси в ежедневието си - у дома и на работа, и да проследява и оценява различните етапи при аргументиране. Той трябва да може да разсъждава математически, да разбира математически

доказателства и да общува на математически език, както и да използва съответните помощни средства.

III.3.б. Умения

Природни науки и технологии

Уменията включват способността да се работи с технологични инструменти и машини, както и да се използват научни данни за постигане на дадена цел или за достигане до решение или заключение, опиращо се на фактите. Индивидите трябва да са способни да разпознават основните характеристики на научното търсене и да имат способността да съобщават заключенията си и разсъжденията, които са довели до тях.

III.4.а. Нагласи

Математическа компетентност

Положителната нагласа към математиката се основава на уважението към истината и желание да се търсят аргументи и да се оценява тяхната валидност.

III.4.б. Нагласи

Природни науки и технологии

Тази компетентност включва нагласа за критична оценка и любопитство, интерес към етични въпроси и уважение както към безопасността, така и към устойчивостта, що се отнася до научния и технологичния напредък и връзката му с всеки човек, семейство, общност и с глобалните въпроси.

IV. Дигитална компетентност (ИКТ)

IV.1. Определение

Дигиталната компетентност включва увереното и критично използване на технологиите на информационното общество за работа, забавление и общуване.

В нея се включват основните умения в областта на ИКТ: да се използват компютри за намиране, оценяване, съхраняване, произвеждане, представяне и обмен на информация, и да се общува и участва в мрежи със сходни интереси чрез Интернет.

IV.2. Знания

Дигиталната компетентност изисква правилно разбиране и познаване на природата, ролята и възможности-те на технологиите на информационното общество в ежедневен контекст: в личния и обществен живот, както и на работа. Това включва: Основни компютърни програми за обработка на текстове, създаване на електронни таблици, бази данни, съхраняване и управление на информация, и разбиране на възможностите и потенциалните рискове от Интернет и общуването чрез електронни средства (електронна поща, мрежови инструменти) за работа, почивка, споделяне на информация, както и за съвместна работа в мрежа, учене и изследвания.

Разбиране ролята на технологиите на информационното общество за подпомагане творчеството и новаторството, и осъзнаване проблемите, свързани с валидността и надеждността на наличната информация, както и правните и етични принципи, свързани с интерактивната употреба на ИКТ.

IV.3. Умения

Необходимите умения включват:

- Способност да се търси, събира и обработва информация, която да се използва по критичен и систематичен начин, да се оценява нейната актуалност и да се разграничава истинското от виртуалното, като в същото време се разпознават връзките между двете.
- Умения да се използват инструменти за създаване и представяне на информация.

- Способност за използване на Интернет базирани услуги, за търсене и разбиране на сложна информация. Технологиите на информационното общество би трябвало да могат да се използват в подкрепа на критичното мислене, творчеството и новаторството.

IV.4. Нагласи

Използването на технологиите на информационното общество изисква критично отношение към наличната информация и отговорно ползване на интерактивните медии. В тази компетентност се включва и интересът към участие в общности и мрежи за културни, обществени и/или професионални цели.

V. "Уча се да уча"

V.1. Определение

Способността да се постоянства в ученето, да се организира собственото учене, включително чрез ефективно управление на времето и информацията, както самостоятелно, така и в групи. Тази компетентност включва разбиране на собствените нужди в учебния процес, откриване на наличните възможности и способности за преодоляване на пречките в него. Успешното учене означава не само придобиване, обработване и усвояване на нови знания и умения, а и способност за търсене и използване на ръководства. То дава възможност на учащите да надграждат върху предишните си познания и житейски опит като мотивацията е от решаващо значение.

V.2. Знания

Когато ученето е насочено към конкретни цели, например е работата, учащият би трябвало да е запознат с изискваните компетентности, знания, умения и квалификации. При всички случаи, ученето как да се учи изисква индивидът да познава силните и слабите страни на предпочитани стратегии за учене, на своите умения и квалификации. Той трябва да бъде способен да търси наличните възможности за получаване на образование, обучение, ръководство и подкрепа.

V.3. Умения

"Умението за учене" изисква първо придобиването на основни умения като езикова и дигитална грамотност, които са необходими за по-нататъшното учене. То се свързва както със способността да се упорства в ученето и да се размишлява критично върху неговото предназначение и цели, така и с ефективно управление на моделите на учене и на изграждане на кариера. Учащите би трябвало да са способни самостоятелно да посвещават време за учене, но също да работят в екип, да извличат ползи от участието си в хетерогенна група и да споделят наученото. Необходимо е индивидите да са способни да оценяват собствената си работа, както и да търсят съвети и подкрепа, когато е необходимо.

V.4. Нагласи

Положителната нагласа включва мотивацията и увереността да се постоянства и успява в ученето в хода на човешкия живот.

Нагласата за решаване на проблеми подкрепя както самия учебен процес, така и способността на индивида да се справя с трудности и промени.

Желанието да се прилага вече наученото и любопитството да се търсят възможности за учене, както и да се прилага наученото в разнообразни житейски ситуации са основните елементи на една положителна нагласа.

VI. Обществени и граждански компетентности

VI.1. Определение:

Те включват личните, междуличностните и межкултурните компетентности и обхващат всички форми на поведение, които дават възможност на индивидите да участват по ефективен и

съзидателен начин в обществения и трудовия живот, и особено във все по-разнообразните общества.

Гражданската компетентност обезпечава индивидите за пълноценно участие в гражданския живот на основата на познанията за обществените и политически концепции и структури,

VI.2.a. Знания

Обществената компетентност е свързана с личното и обществено благополучие. Тя включва знание за това как индивидите могат да постигнат оптимално физическо и умствено състояние, като ресурс за самите себе си, за семейството и най-близката обществена среда. За успешното междуличностно и обществено участие е от основно значение да се разбират кодексите на поведение, общоприети в различните общества и среди (напр. на работа). Също толкова важни са осъзнаването на основните концепции, отнасящи се до индивидите, групите, обществото и разбирането на мултикултурните и обществено-икономически измерения на европейските общества (как националната културна идентичност взаимодейства с европейската идентичност).

VI.2.б. Знания

Гражданската компетентност е основана на познаването на концепциите за демокрация, справедливост, равенство, гражданство и граждански права, включително на тяхното изразяване в международните декларации и приложението им от различните институции на местно, регионално, национално, европейско и международно ниво. Тя включва познаване на основните събития и насоки в националната, европейската и световната история. В допълнение, би трябвало да се развие разбиране за целите, ценностите и политиките на обществените и политическите движения. Също така е важно знанието за процеса на европейската интеграция и структурите на ЕС, за техните основни цели и ценности.

VI.3.a. Умения

Обществената компетентност Основните умения на тази компетентност включват способността да се общува конструктивно в различни среди, да се показва толерантност, да се изразяват и разбират различни гледни точки и да се преговаря като се изгражда доверие и чувство за съпричастност. Индивидите би трябвало да са способни да се справят с проблемите и да ги изразяват по градивен начин, а също и да правят разграничение между личната и професионалната сфери.

VI.3.б. Умения

Гражданска компетентност

Уменията за гражданска компетентност са свързани със способността да се взаимодейства ефективно с другите в общественото пространство. Това включва критическо и съзидателно мислене и конструктивно участие в дейностите на общността или квартала, както и взимане на решения на всички нива, от местното до националното и европейско ниво, в частност чрез гласуване.

VI.4.a. Нагласи

Обществена компетентност

Тази компетентност се основава върху нагласа за сътрудничество, себеотстояване и почтеност. Тя се изразява в интереса към обществено-икономическото развитие и межкултурното общуване. Индивидите би трябвало да оценяват разнообразието и да уважават другите, както и да бъдат готови да преодоляват предразсъдъци и да правят компромиси.

VI.4.б. Нагласи

Гражданска компетентност

Пълното зачитане на човешките права (вкл. и на равенството като основа на демокрацията) и способността да се оценяват и разбират различията между ценностните системи на различните групи (религиозни, етнически...) са в основата на тази компетентност. Тя включва както чувство за принадлежност (към селище, страна, Европа и свят като цяло), така и желание да се участва в демократичното взимане на решения на всички нива. Чрез нея се демонстрира чувство за отговорност, разбиране и уважение към споделените ценности, необходими, за осигуряване на сплотеността на общността. Конструктивното участие в граждански дейности означава подкрепа за многообразието и устойчивото развитие на обществото, уважение на ценностите и личното пространство на другите.

VII. Инициативност и предприемачество

VII.1. Определение

Чувството на инициативност и предприемачество се отнася до способността на индивида да превръща идеите в действия. Компетентността включва творчество, новаторство, поемане на рискове, както и способността да се планират и управляват проекти. Тя подпомага индивидите да полагат и постигат целите си като им предоставя възможности чрез по-специалните знания и умения за обществена или икономическа активност. Инициативността и предприемачеството би трябвало да се основават на етическите ценности, за да спомагат за доброто управление.

VII.2. Знания

Необходимите знания включват способността да се откриват съществуващите възможности за лични, професионални и/или бизнес дейности, включително и за въпросите от по-общ контекст, съставляващи средата, в която хората живеят и работят. Индивидите също би трябвало да осъзнават етическата позиция, заложена в ръководството на предприятията и чрез която те могат да бъдат сила към по-добро (честна търговия, обществени начинания...).

VII.3. Умения

Уменията са свързани с активното управление на проекти (включващо, напр. способността да се планира, организира, управлява, ръководи и делегира, анализира и следи за изпълнението на възложените задачи) и способността да се работи както поединично, така и в сътрудничество с групи. Основно значение има умението да се преценяват и откриват собствените силни и слаби страни, да се оценяват и поемат рискове, когато е оправдано.

VII.4. Нагласи

Инициативност и предприемачество – мотивация и решимост

Предприемаческата нагласа се характеризира с инициативност, активност, независимост и новаторство в личния и обществения живот. Тя също включва мотивация и решимост да се изпълнят поставените цели, били те лични или общи, включително и служебни.

VIII. Културна осъзнатост и творчески изяви

VIII.1. Определение:

Способността да се оцени важността на творческото изразяване на идеи, преживявания и чувства с разнообразни средства, включително музика, сценични изкуства, литература и визуални изкуства.

VIII.2. Знания

Тази компетентност включва разбиране за местното, националното и европейското културно наследство и за тяхното място в света. Те обхващат основни познания за главните произведения на културата, включително на съвременната популярна култура. От основно значение е да се разбира културното и езиково многообразие, нуждата от запазването му и важността на естетическите фактори в ежедневието.

VIII.3. Умения

Уменията са свързани както със способността да се оцени изкуството и естетическото удоволствие от него, така и със самоизразяването чрез разнообразни средства, като се използват вродените способности на индивида. Уменията също включват способността да се свързват собствените позиции с мненията на другите, като се откриват и осъществяват обществени и икономически възможности в културната дейност. Културното самоизразяване е от основно значение за развиването на творческите способности, които могат да бъдат отнесени към контекста на различни професии.

VIII.4. Нагласи

Солидното разбиране на собствената култура и чувството за идентичност може да бъдат основата за отворено отношение и зачитане на разнообразието на културното изразяване.

Положителната нагласа обхваща също желанието да се култивира естетическо чувство чрез артистично самоизразяване и участие в културния живот.